

о. Юрій МИЦИК (Київ)

ОСТАННІ ЛИСТИ ГЕНЕРАЛА ВСЕВОЛОДА ПЕТРІВА (1947–1948 роки)

Ім'я генерал-хорунжого армії УНР Всеволода Петріва (2 січня 1883 – 10 липня 1948), визначного військового і громадсько-політичного діяча, військового теоретика, відомо кожному, хто хоч трохи обізнаний з історією українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Однак варто нагадати хоча б основні віхи його життєвого шляху.

В. Петрів походив з давнього шведського роду. Його прапрадід по батьківській лінії Вернер походив з Карелії і воював у армії Карла XII проти Петра I. Він потрапив у полон, перейшов на російську службу і осів у Шліссельбурзі. На початку XIX ст. його нащадки перебралися до Києва. За іншою, менш вірогідною версією, яку однак наводить Євген Бачинський у своєму щоденнику, В. Петрів походив з німецьких колоністів південної України. В усякому разі батько В. Петріва жив у Києві, був генерал-майором інженерних військ, помер у 1915 р. Мати В. Петріва (Олександра Штрольман) теж мала шведське коріння. Рід Штрольманів (Строльманів) був там відомий ще у 1112 р. (!). І її прапрадід, Христофор Штрольман, теж служив Карлу XII і потрапив у російський полон, але вже під Полтавою. Він теж перейшов на російську службу й осів в Україні. В. Петрів мав і глибокі українські корені. Одна його бабуся походила з козацького роду Нога на Чернігівщині, друга (Вандолєвська) – з козацького роду Слобожанщини.

В. Петрів закінчив київський кадетський корпус та Павлівську військову школу в Петербурзі, служив у Варшавському військовому окрузі та у гвардійському Литовському полку. Вчився й далі військовому мистецтву, викладав географію й топографію у кадетському корпусі тощо. З вибухом Першої світової війни пішов на фронт (воював переважно в Галичині) і зробив блискавичну кар'єру, сягнувши рангу полковника Генштабу неодноразово нагороджувався. Саме він після Лютневої революції 1917 р. організував з українців 7-ю Туркестанську дивізію, де був начальником штабу, Гайдамацький полк ім. К. Гордієнка, з боями пробився з ним до Києва і повів його проти російських агресорів (бої під Києвом у січні 1918 р. проти армії Муравйова). Потім він створив на базі цього піхотного полку кінний і у складі Запорізького корпусу генерала Болбочана навесні 1918 р. здійснив успішний похід на Крим. У ході російсько-української війни Петрів обіймав низку важливих посад, дослужився до начальника

Генштабу армії УНР. Після поразки українських визвольних змагань був змушений емігрувати до Польщі у листопаді 1920 р. (при інтернуванні військ він зламав свою шаблю, не бажаючи віддавати її полякам), сидів у таборах у Польщі, у 1923 р. – виїхав до Чехо-Словаччини. Тут він активно займався науковою та педагогічною діяльністю, переважно в українських вищих та середніх установах, організовував українські спортивні команди, написав мемуари у п'яти томах. Як політик він тяжів до демократичних партій (соціалістичних, соціал-демократичних). Розпад Чехо-Словаччини застав його у Хусті, де він був учителем руханки (фізкультури) в українській гімназії. Він прагнув узяти активну участь у боротьбі за незалежну Карпатську Україну, причому львівська газета “Діло” від 20 березня 1939 р. писала про його включення до штабу командування військами Карпатської України. Однак у цей момент Петрів був арештований у Хусті й висланий до “протекторату Богемії та Моравії” Третього рейху на примусові роботи (допоміжний чи підсобний робітник на фабриці у Брно). В. Петрів відхиляв усі пропозиції гітлерівців обійняти якісь посади в армії гітлерівської Німеччини, очолити українське військовоєднання типу РОА Власова. Після закінчення Другої світової війни він опинився в одному з таборів для ДП – “переміщених осіб”, під Аугсбургом і тут йому випали тяжкі випробування – позбавлення так званого “нансенівського паспорта”, за котрим він мав право жити як емігрант у країнах Західної Європи, позбавлення його і родини (дружина Тамара та син Святослав) статусу ДП, реальна загроза вислання на “родину”, тобто на вірну загибель. Усе це й тяжкі матеріальні умови призвели до передчасної смерті генерала. Будучи неймовірно виснаженим фізично й морально, він потрапив до лікарні, де й помер 10 липня 1948 р. Був відспіваний священиками УАПЦ і похований 14 липня 1948 р. на міському цвинтарі в Аугсбурзі. Його нащадки по лінії сина Святослава й дочки Злати і нині живуть у Бостоні (США) та Києві.

Життєвий шлях і творча спадщина генерала Петріва тільки нещодавно стали предметом глибокого зацікавлення науковців. Свідченням цього є двотомник праць генерала Петріва, виданий відомим українським істориком проф. В. І. Сергійчуком¹, підготовка ним же третього тому праць генерала. Але існує ще чимало “білих плям”, більшість з яких неможливо подолати без розширення джерельної бази.

Під час нашого наукового стажування в Канаді восени 2004 р., проведеного завдяки стипендії ім. Івана Коляски, нам вдалося, зокрема, попрацювати в архівних фондах відомих українських церковних, громадсько-політичних та наукових діячів – митрополита Іларіона (Огієнка) та єпископа УАПЦ Євгена Бачинського. Перший фонд зберігається в Архіві Консисторії Української Православної Церкви в Канаді (Вінніпег), а другий – у відділі рукописів Карлтонського університету (Оттава). Митрополит Іларіон (1882–1972) не потребує спеціальних рекомендацій, а про єпископа Євгена (1885–1978) слід сказати кілька слів. Він народився під Катеринославом (Січеслав, Дніпропетровськ), походив

¹ *Петрів В.* Військово-історичні праці. Спомини. – К., 2002; *його ж.* Військово-історичні праці. Листи. – К., 2004.

з відомого дворянсько-старшинського роду, який дав Україні кількох визначних діячів українсько-національно-визвольного руху ХХ ст. (це, насамперед, рідні брати Євгена – Сергій та Леонід). Після закінчення Михайлівської артилерійської академії в Петербурзі служив в армії, зблизився з есерами, брав активну участь у революції 1905–1907 рр., навіть готував повстання у Білостоці. Після поразки революції мусив емігрувати, і провів за кордоном, насамперед у Швейцарії, сімдесят років. Він став одним із чільних діячів української еміграції, підтримував контакти з багатьма видатними українськими суспільно-політичними, культурними та церковними діячами, постійно збирав їхні листи, також інші матеріали, вів щоденник, врешті залишив унікальний архів, що знаходиться нині в Оттаві. Він видавав газети й журнали українською та французькою мовами, а з благословення митрополита Василя Липківського розбудовував УАПЦу зарубіжних європейських країнах. У 30-х – 50-х роках ХХ ст. Бачинський очолював УЧХ – Український Червоний Хрест УНР, і важко переоцінити його шляхетну й самовіддану працю у наданні допомоги українським повоєнним емігрантам. У 1955 р. Євген Бачинський прийняв духовний сан і того самого року став уже єпископом УАПЦ (Соборноправної).

Саме в його архіві, що зберігається у Карлтонському університеті в Оттаві, є ціла тека документів яку Євген Бачинський зібрав про генерала Петріва (судячи з заміток самого Бачинського, тут мали зберігатися документи про Петріва з 1922 р. по 1959 р., однак частина з них, очевидно, загинула або потрапила до інших тек). Серед них вирізки з газет, в першу чергу, некрологи, присвячені генералу (серед авторів некрологів був і визначний український публіцист Панас Феденко), не знає широкому колу газетна стаття В. Петріва “На церковні теми” і особливо його листи у справі допомоги і виїзду з Німеччини до США чи Канади. Є також декілька листів, писаних не тільки ним, але і його сподвижниками, листи його дружини Тамари Петрів до Євгена Бачинського, врешті документи, що стосуються його справи, як-от копії документів, виданих УНРРА (1947), лист Генеральної управи Союзу Бувших Українських Вояків за підписом голови, полковника барона С. Вальдштайна та секретаря, хорунжого С. Магальяса до Є. Бачинського від 25 березня 1946 р. у справі організації виїзду Петріва з родиною до Канади, газетні вирізки про ситуацію українців у таборах ДП. Зберігається й газетна вирізка про вечір пам’яті В. Петріва, що відбувся 6 червня 1959 р. у Нью-Йорку. На ньому були присутні дружина Тамара, син Святослав та донька, які прибули із штату Массачузетс.

Тільки один лист В. Петріва (до митрополита Іларіона) нам вдалося знайти в іншому архіві (Консисто́рії УПЦ в Канаді у Вінніпезі), хоча, як засвідчили пошуки В. І. Сергійчука у 2005 р., там є ще кілька листів генерала.

Нижче ми подаємо 14 недрукованих листів В. Петріва, а також його газетну статтю, опубліковану у напівзабутій газеті воєнного часу. Ця стаття не втратила своєї актуальності й нині. У додатках подаємо листи його дружини і документацію, яка стосується генерала (всього 10 документів). У них проливається світло на тяжкі останні роки й дні В. Петріва, йдеться про перепони, які штучно чинились йому та його сім’ї на шляху виїзду до Нового Світу, тут знаходимо яскраві факти, що стосуються діяльності сумнозвісних УНРРА (до 30 червня 1947 р.) та

її спадкоємиці – ІРО (“Інтернешнл Рефюджі Організейшн”), які активно депортували українських політичних емігрантів до сталінського СРСР. Це тільки незначна частина великого комплексу документації, яка стосується становища українських біженців та емігрантів після Другої світової війни, тобто проблем, які тільки нещодавно стали розроблятися.

При підготовці текстів документів до публікації нами було внесено певні виправлення, спрямовані на осучаснення правопису, що його вживав В. Петрів. Так, відповідно до сучасних норм подаються вживані Петрівим форми слів, як-от: “хочь”, “адресси”, “инши”, “пійшов”, “от-же” тощо, виправлено необгрунтоване вживання великих літер (не: “Німецький націзм”, а “німецький нацизм”, і т. п.); за сучасними правилами проставлено розділові знаки. Було, однак, збережено деякі форми, які й нині пропонується запровадити в дусі правопису 1929 р., зокрема типу “участи”, “вартости”, та інші лексичні й стилістичні особливості мови автора. У разі, коли якесь слово не можна було прочитати, воно позначається таким знаком: (...)*. Нами здійснено також переклад українською німецькомовних текстів. Текст, писаний авторами листів власноручно, підкреслено. Курсив авторський. Скорочення та пропуски розшифровано у квадратних дужках.

Висловлюємо щиро подяку працівникові Національного архіву Канади (Оттава) панові Мирону Момрику за допомогу у пошуках архівних матеріалів і виготовленні ксерокопій з них.

Сподіваємось, що публікація не званої раніше частини спадщини генерала Всеволода Петріва буде корисною дослідникам української історії ХХ ст.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

1946, вересня 30. Аугсбург – Лист В. Петріва до Є. Бачинського

Sehr geehrter Herr.

Ich habe ihren Brief vom 8. 8. 1946. bekommen und am 29. 9. 1946 unseren “War Weterans” nach Kanada die benötigten Dokumente in vier Brief abgesandt.

Ich bitte Sie so liebenswürdig zu sein und die War Weterans darüber zu verständigen.

Diese Postkarte und die Briefe bin ich gezwungen nicht in ukrainischer Sprache zu schreiben, weil die aus der amerikanischen Zone in Ukrainisch abgesandte Briefe zurückgeschickt werden.

Hochachtungsvoll

W. Petriw 30/IX [1]946.

Автограф. Поштівка. Поштовий штампель: “2. 10. [19]46.”

Переклад

Вельмишановний Пане.

Я отримав вашого листа від 8. 8. 1946 і 29. 9. 1946 послав нашим “Ветеранам війни” в Канаді необхідні документи чотирма листами.

Прошу Вас – будьте ласкаві порозумітися з ветеранами війни.
Цю поштову картку і листа я не можу писати українською мовою, тому що листи, які пишуться з американської зони українською, повертають назад.
З глибокою пошаною
В. Петрів 30 /IX 1946.

№ 2

1947, березня 2. Аугсбург – Лист В. Петріва до Є. Бачинського

2 /III 1947 р.

Аугсбург Соме Касарна Бл[ок] IV п. 39.
Баварія Німеччина Ам[ериканська] зона

До Шановного Пана
д-ра Бачинського п. Секретар Укр[аїнського]
Доп[омогового] Ком[ітету].
в Швейцарії.

Вельмишановний Пане Докторе!

Вже пройшло коло півроку, як я дістав від Вас повідомлення від товариства: Союз Був[ших] Українських вояків у Канаді, та вислав Вам відповідь.

На підставі цього Вашого повідомлення вислав я до братів зброї всі необхідні документи, що дійшли й на підставі яких там за океаном почали клопотання про здобуття мені права на виїзд до Канади, але поки сонце взійде.., ось й тепер марнуюся тут у таборах скоро другий рік й роблю лишень невелику працю, яка обмежується лишень контролюванням нашого фізичного виховання, але цілковито не можу пуститися хоч би до поновлення тих матеріалів, поки пам'ять не відмовила, що я їх загубив під час примусовій евакуації з Брна. Тут доводиться більше витратити часу на елементарне забезпечіння життя, чим я його витрачав тоді, коли був на примусовій праці у німців, бо там я залежав лишень від німців й від темпу своєї праці, а тут від ласки чи неласки чужих, яку дірігують “свої”, які хочуть шляхом “нормування” той чужої даремної помочі примусити служити “своїм” як би ідеям! а то просто вигодам, а людина не все хоче робити те, що не відповідає її думкам й поглядам, а тут це тяжко: за це плотиш великими невигодами, більшими за ту примусову працю.

Але це кулер льокаль (місцевий колорит – *Ю. М.*), а гірше те, що тут у нас ведуться перевірки американською владою стану так званих ДП, для яких немає виробленого ключа, бо, бачите, не шукають “колаборантів” чи “злочинців”, а просто опреділюють, хто є “переміщений”, а хто “добровільно” виїхав. Однак й для цього немає певних критерій. Було би цілком байдуже, чи переміщений чи виїхавший, але для виїхавших є німецька влада й німецький азиль (політичний притулок – *Ю. М.*), який полягає у становищі “Остен” (східний. – *Ю. М.*) й “ауслендар” (іноземець – *Ю. М.*), а я його мав уже досить за ті роки, коли був на фабриці, й хоч він й був раніше терпимий, нині є неможливий, бо раніше ще не було вирішено, що буде з українляндом, а тепер ми тут “ворожі” й непотрібні, а тому шукається методів скомпроментуватий повернути.

Людина з тим просто не знає, що робити, бо не почуває себе ні в чому винною, більше того – виразно проти тотальних методів, а може дістатися до

становища прив'язаній до німецької землі й “німецького виробничого процесу”, бо тих, кому не признається право ДП, передають під опіку німцям.

Зокрема погано стоїть справа з тими, хто був на території Ч[ехо-]С[ловацької] Р[еспубліки] чи Протекторату бо у деяких перевірочних комісії є тенденція рахувати теперішню ЧСР “демократичною” країною та забувати, що вона має догоду з СССР про передачу громадян СССР додому а тих, хто жив у ЧСР, трактувати так, як громадян ЧСР, те б то таких, що коли не хочуть вертати, то не користають з права ДП (переміщених осіб), а ми ніколи не були громадянами ЧСР, лишень тим[и] “нансеняками”, що були обмежені у правах й праці. Докладніше ситуацію з'ясуєте з тексту того пояснення, що я його подавав до нашої, тим 114 перевірочної комісії У ньому Вам може буденясна моя поведінка у 1936 й дальших роках, але тоді СССР зрелася ЧСР, а Польша нападла на ЧСР разом із Німцями та Мадьярами, які потім нас нищили у Хусті на Карп[атській] Україні, тому я особисто не рахував доцільним викликати проти себе тих, хто стояв за ЧСР, а краще з ними контактуватися

Не знаю, Шановний Пане Докторе, чи годні Ви у тому допомогти, але ж від Вас до Штабу А[мериканської] Армії у Франкфурті далеко, але подаю Вам те до відомо, бо, може, до цієї справи візьметься нансенівський комітет, що, здається, ще не скінчив свого існування й не передав справи новій організації.

З правдивою пошаною до Вас.

В. Петрів.

Машинописний оригінал. Підпис-автограф.

№ 3

1947, травня 12. Аугсбург – Лист В. Петріва до Є. Бачинського

Тимчасова (...)*

Reinerhlt. St[rasse] 53

Dr. Borisievitsch

Pro W. Petriw

Somme Kasarne IV –39.

Augsburg. Bayern.

Deutschland. Це можливо висилати.

USA Sonne

Вельмишановний Пане Директоре!

Дякую за Вашого цінного листа з дня 12 /IV й за те посвідчення, що я дістав ще вчас, щоби прикласти до апеляції проти позбавлення мене статусу ДП, яке сталося, так як я й чекав, під незнаним закидом, але разом із всіма тими, що тут у Аугсбурзі нансенівськими емігрантами, що перебували у колишньому ЧСР.

Я наумишно писав Вам про те, що я чекаю такого позбавлення, щоби запроколоти чинність тих ворожих нам сил, що зовні керували скринінгом у Сомме Касерні й призвели до того, що тут виключено понад 600 люду з яких після апеляції повернуто 71, виключено всю інтелігенцію, культурні сили й т. д.

Для мене та родини позбавлення прав ДП значить багато, бо нас пошкоджено тричі:

1) Моральне, бо підстав позбавлення не вказано, тому можливо припустити закиди у колаборації, брехні, спекуляції тощо.

2) Матеріально, бо ми тут, у Німеччині, не можемо знайти праці по фаху, а син теж не буде кваліфікований інакше ніж “унтерменш”, а нині він працює у нашої таборової електротехнічної школи, що давало 100 мар[ок] місячно, а к тому сигарети, які тут є валюта, а тепер цю працю має втратити, бо невідомо, чи буде мати робити, як не ДП, а німці визнають права на помешкання тим, хто працює в таборових установах.

3) Правно, бо позбавлення ДП не лишень знову передає нас німцям на підрядні становища, але й позбавляє можливості виїхати з Німеччини.

Отже, фактично нас засудженона голодівкута знущання тут, як то було за часи гітлерівські, а між тим наше правне становище є 100% ДП, бо нас було перевезено примусово з Хустуу 1939 р., про що Ви мені видали підтвердження, по перевозці мені не було дозволено вернути до своєї попередньої праці у Прагу, а залишено на фабриці у Брні, що було фактично конфінацією (обмеження прав. – Ю. М.), бо я не міг виїхати нікуди, син, коли доріс, теж був поставлен на ту же фабрику гільфс-арбейтером (підсобним робітником – Ю. М.). При таких умовах не могло бути й думки про будь-яку співпрацю із німцями.

У квітні 1945 року нас було вивезено примусово, хоч я за цей примус вдячний, з Брна. Цей вивіз пояснюю я тим, що відмовився рішуче від будь-якої співпраці з нім[ецькими] нац[іонал]-соц[іалістами], хоч на цій співпраці, починаючи від 1944 року, налягали, вимагаючи від мене участі то у Власовщині, то у інших політично-військових комбінаціях, про які Ви знаєте. Певно, чули й про те, що я був примушений аж лягти до шпиталю, щоби мене не примушено було їхати до Берлина на всілякі там “перетрактації”. Я робив те тому, щоби не дати ім’я був[шого] воєн[ного] мін[істр]а під сумнівної вартости акції й тим нас всіх не заобов’язати.

Отже, фактично я є два рази переміщений примусово, й немає ніяких підстав до непризнання мені прав ДП, отже, підставами має бути очевидячки те, що я дуже неприємна особа для сходу поскільки є соціаліст, ніколи не співпрацював з тоталістами, ані західними, ані східними, поки що нічим не скомпроментований, отже, хоч тільк накинати треба.

Тому з рації не лишень моєї, але й загальноукраїнської мушу боронитися, вимагаючи хоч би те, що було вказано причина, на підставі якої не вискріненговано.

Від Вас, шановний Пане Докторе, дозволив би просити такої допомоги:

1) Піднесення клопотань про матеріальну допомогу, може, й УНРРА, хоч би мені того й не хотілося би, бо бачу, що то є за організація. Під час цих клопотань можливо спертися на незрозумілий висновок скрінінгу, бо мною предложені автентичні документи, але поскільки у цьому позбавленню можливо вважати й більшовицьку руку, а при доказаності того скрінінговому старшині йому загрожує викінчення з армії та 5-ть років в’язниці, треба лише натяк, але вважати це недоглядом, спіхом й т. д., бо, наприклад, 600 апеляцій “розглянуто” аж! за 1,5 дня!

Для улегшення цього напрямку додаю копію посвідки американського лікаря про стан здоровля родини.

2) Активізація справи переїзду до Канади, вказанням потреби моєї там.

3) Доведення, що я, як старий заслужений борець за засади Вільсона та Атлантицької харті, маю незаслужені закиди, бо висновки скринингу не виголошено, а тому як рекомпенсація доцільно було би, щоби мною заопікувалася Американська армія під претекстом, що я колись був співником за першу Св[ітову] Війну, а у другій твердо не пішов на співпрацю з їх ворогами, не дивлячись на небезпеку цього.

Таке рішення було би вигідно й нам всім.

Для нього подаю мої дані за I-ї Св[ітової] Війни: був на початку у 42-й пішої див[ізії], керував успішним першим її боєм, як тимчасовий Нач[альник] Шт[абу], 13/VIII під Князем, ранений у 1914 р. під Перемишлем, маю визначення орденом Св. Юра за бої проти фалаги Макензена, зокрема під Доморадзим, закінчив війну у ранзі Полковника Генштабу начальником Штабу 7-ї Туркестанської дивізії, звідки добровільно зголосивсь до Української армії командиром полку Костя Гордієнка

Мені особисто таке рішення дуже противно, бо я не вважаю для українського військовика відзначення у чужої армії заслугою, але лишень доказом тодішньої недозрілості й неvistарчальної національної свідомості, але панове в Америці цього не розуміють, а їм можливо довести, що гасла Вільсона про самооприділення так вплинули на молодого Полковника, що він пішов до Українців, які на підставі цих гасел мали всі права, за які я й пішов боротися.

При цьому подаю адреси тих американських чинників, які могли би до цього спричинитися, але гадаю, що було би добре Вам на Вашому Швейцарському ґрунті почати відповідну акцію, щоби вона прийшла би сюди звідтам.

Лінії цієї акції могли би бути:

1) Військова ветерани війни чи воєнні аташе.

2) Журналісти та письменники, бо маю відповідні кваліфікації й нині я член СУЖУ (Союз українських журналістів. – Ю. М.) і СУПЖУ (Союз українських письменників і журналістів. – Ю. М.).

3) Наукові працівники, бо є членом Соціологічних інститутів наукових товариств і маю наукові праці у ділянці військової соціології, історії та руханки, признані чужими авторитетами.

4) Люцернського спортінтернаціоналу, у якому я заступав від 1927 по 1937 перманентно наші українські Луги, а потім Каменярі, беручи участь у всіх міжнародних з'їздах.

Гадаю, що цих ліній є досить, й у клопотах по них, може, й Вам вдасться нав'язати нові зв'язки, яких нам є конче потрібно.

Гадаю, що лейтмотивом клопотів може бути: возили його Поляки по інтернаціям та таборам за Україну, водили у ла[н]цугах й арештовували та вивозили мадари за Україну, тримали на збірних пунктах, на фабриці, та возили нім[ецькі] нац[іонал]-соціалісти за демократичні переконання, а за що тепер?

З правдивою пошаною до Вас

В. Петрів.

12/V 1947 р.

1) Col. Michelsen

Eucrom, Frankfurt – Керівник справ D. P. у Головної квартирі

2) H.Q UNRRA 5 Distr.
Munchen – Posiky(?) –
При інтервенції подавали старі відібрані Д. Р. (...)*
№ 081497 В. П[етрів].
081496 Тамара Петрів
083102 Святослав Петрів.

Машинописний оригінал. Підпис-автограф.

№ 4

1947, травня 19. Аугсбург – Лист В. Петріва до Є. Бачинського

Вельмишановний Пане Докторе!

Цього листа спробую надіслати повітряною поштою, хоч це тут є привілей лише американців, але гадаю, що мені буде тому допоможено

По-перше, констатую, що я *не дістав* ані *афідейвіт-у* (виклику – Ю. М.), ані *жадних* обіжників організації.

Мушу зазначити, що тут вже були випадки, що на *афідейвіти* виїздили *не ті особи*, яким вони були вислані, тому *є конче потрібно* зголосити втрату *афідейвіт-у* та як можливо зробити заходи, щоби він не був знеужит, а то може з'явитися десь на терені Канади Український генерал й буде всіх нас компрометувати. Не забувайте, що я *не виїжджаючи з Брна*, де був фактично конфінований, дістався аж до *воєн[ного]мін[істр]а* у 1941 році, коли *не знав* навіть про всі ті проголошення, які там робилися. Так пише часопис “Америка”, що я десь у 1941 році був! А більше того тут, вже на еміграції, з'явився до мене з претензією один Пан, що *мені передавав* матеріали до друку у Харкові, й був дуже здивований, що я не той!

Зі свого боку буду робити тут заходи по відшуканню пропажи та того, хто висланий документ знеужив чи намірюється знежити. Тому прошу про детальне повідомлення, як, за яким числом й т. д. документ був висланий, чи він є на ім'я й т. д. Не можемо цю справу легковажити, бо Біг зна, що може з того статися.

Прошу вважати, що моя особа тут певно на мушці, але чому, не знаю, бо в еміграційному життю я стремлю як можна менше виявляти активності, бо тут передведуть люди, з якими мені тяжко з-за моїх поглядів співпрацювати. А між чужими чинниками, що нас оточують, теж є безліч ріжниць, які обумовлюються їх відношенням до східного спільника сьогодні або до спільника теж східного, але з минулих часів, а ці спільники є для нас однакові.

Мушу додати, що ті, що, можливо, мають таке же зафарблення, як й член парламенту, про якого Ви писали, тут теж еднаються з тими спільниками зі сходу не вбачаючи в тому небезпеки, більшої за 1918 р.

Отже, мені доводиться дуже тяжко з моїми некомпромісовими поглядами проводити “компроміси”.

Те, що я не дістав своєчасно *Афідейвіту* може, й спричинилося до того трагічного становища, у яке я зараз дістався: як я вже чекав та писав Вам, я побоювався, що буду позбавлений права ДП у групі емігрантів з ЧСР, так нині і здійснилося при обставинах дуже скмплікованих

Тут ув Аугсбурзі вискринено понад 600 людей, з яких після апеляції, яку розглянуто у рекордовому часі 1½ дня на 680 писемних апеляцій! Ясно, що вони не читалися! Повернуто аж! 80 особам право ДП.

Як при скринингу, так й при апеляції розділено родини, які їхали й все переживали разом: одним признано статут ДП, другим ні. При апеляції повернуто статут ДП тим, що *його не мали й не хотіли мати*, а в апеляції повідомили, що вони цього статуту не бажають, лише протестують проти виголошення по радіо про їх позбавлення статуту, якого вони не мали. Вискринено весь театр Блавацького¹, всіх осіб, що мислять соціалістично, велику кількість мислячих демократично, величезну кількість кваліфікованої інтелігенції і т. д.

Природне, що шукаючи ключа до такої системи вискринення, мимоволі приходиш до заключення: виключено всіх, хто є неприємний східному союзнику та хто мулить наших ура-патріотів й активістів. Якби не було театру Блавацького, можливо би було твердити, що спричинили ту біду наші внутрішні сили, але присутність того театру дозволяє припустити, що головну роллю грали тут сили зовнішні, а внутрішні лишень помічну.

Мушу зазначити, що ті керуючі табором пані, що нині вже виїхали до своєї батьківщини – Англії, й що були інтимно й тісно пов'язані з нашими активістами, мали наставлення на схід, що наші недотепи не бачили у розпалі внутрішньої боротьби цих своїх приятелів, які їм “помагали” до благ УНРРА, відповідно інформували, даючи вірні, а більше невірні інформації.

Якби я мав би Афідейвіц, то став би до скринингу у Мюнхені, отже, поза межами тих інформацій, тому певно би перейшов щасливо, бо маю всі автентичні документи й можу сміло говорити лишень правду, що я й зробив тут, але моя доля була на підставі, певно, “інформацій” передірена.

У цьому переконує мене те, що один з членів апеляційної комісії, не знаючи наслідків, але на підставі лишень поданих мною частини документів признав, що я маю всі права на цей статут, якщо немає інших неофіційних даних.

Ті запитання, що не мали жадного відношення до теми скринингу та що їх робив скрининговий старшина, ще більше переконують мене у праці конфідентів. Позбавлення мене та родини прав ДП пошкоджує мене трояко:

1) Морально, бо не вказується причина позбавлення, а у лічбі тих причин є, крім того, що виїхав добровільно, ще й колаборанство, спекуляція, неправдиві інформації чи затаювання правди, неморальна поведінка й т. д.

2) Матеріально, бо ставиться на так званий німецький пайок, а він тут надзвичайний, – досить сказати, що достається аж 60 гр. масла на місяць, 1 кіло хліба на місяць і т. д. Приділ значно менший за той, що був за Гітлера у знаних жидам.

3) Правно, бо віддає під юрисдикцію німців, а тим надає їм право ставити на такі роботи, які забажається арbeits-амту без права відмовлення, пошкоджує у праві виїзду поза межі Німеччини й т. д.

Для нас ці наслідки вже почалися: всі троє поробили вже підготовчий цикл “індertaушенд”, який проробляли вже у 1941, потім у 1943 році, масовий ренген й відношення, записання на збірний гуртожиток, який обмежує право пересу-

вання, – на це я не пішов, хоч тим позбавився права на їжу у гуртожитку а від УНРРА я вже права не маю.

Дивна вийшла річ: я від 1939 року був вже у фактичному полоні у німецького нацизму та так, як й полонені інших народів, був на праці, якої не міг уникнути, отже, мимоволі став співником тих, хто воювали проти німців, але, звичайно, не зі сходу Погрома Німеччини визволила мене з цього становища, а тепер я знову зданий у полон тих самих сил, у яких я був у полоні, зданий тими, хто був моїм, хоч й без моєї волі, співником. Трагізм мого становища зокрема той, що я був *свідомим ворогом тих сил* раніше, чим Америка та Англія вступили з ними до боротьби, бо вже у 1939 році був їми переможений разом із нашими іншими та *не пішов* з тими силами на компроміс як то робив хоч би Чемберлен. До боротьби з тими силами я послідовно готувався, бо був активний у так званій “бранній вихові” ЧСР, а потім на Карпатській Україні, не кажу вже про інше.

Що робити, такі гримаси “демократії”, що до нас прийшла во образі УНРРА.

Я написав про все й сот[нику] Панчуку², й до нашого Червоного Хреста у Женеві, й веду боротьбу тут. Шукаючи марно правди по американським чинникам, й на цьому шляху не спинюся, а як дістану новий Афідейвіт, піду на допити Сіасі, хай контролюють свої інформації, але поки що жити треба.

Що до одержання, то пакунок КАРЕ то такий орден дістав, про що написав Вам, пане сотнику, вказавши, що цей пакунок мені дуже прийшов до річи, якщо буде можливими дальші надсилки, то пакунки через КАРЕ вигідніші, чим поштою, бо останні приходять дуже перемелені, бо їх переглядає митниця й багато пропадає, а пакети КАРЕ є старі військові й так добре запаковані, що дістаються у цілості. Що [до] грошей, то тут купівля є річчю тяжкою, бо треба все купувати під рукою й це визнано каригідним. Статтю вишлю поновно.

Дуже дякую Вас та шановних братів зброї за допомогу хоч мені й неприємно, що роблю Вам стілько прикrostів. Але що робити, тепер доводиться обтяжувати Вас своєю особою.

Ваша ласкава допомога є мені тепер зокрема потрібна, бо влаштування у Німеччині є річчю так тяжкою, що просто не знаєш, що робити, тут тільки син мав реальну працю не громадського характеру як завідувачий учбовою частиною електротехнічної школи, але у таборі, так що тепер треба добиватися, щоби узнали би німецькі й УНРРА уряди працю для не ДП у осередку ДП, а не знаю, що з того буде, а ми обидва були запрацьовані громадськи, що зі втратою статуту ДП відпадає, а з тим й забезпечення, крім їжі та помешкання, ще й сигаретами, що тут є фактична валюта. Отже, людина на бруку, а то вже який раз, правда кажуть, що у тому вже маю практику, але й літа, й сучасне становище Німеччини роблять цю практику бути поза життям й знову за нього вчепитися [уже] не такою складовою поважною, щоби бути певним, що те вдасться.

Щодо боротьби УПА у краю, то тяжко собі її повністю уявити, лишень ясно, що цей рух доцільно зкупився на перехрестю погранич, я ті райони особисто знаю з часів війни й ЧСР, бо там мав можності контактуватися з нашими у Польщі, а за першу війну керував там операціями, однако на нашу біду суміжні держави вже, здається, договороються про спільні проти УПА чини, а це може

бути для наших катастрофальним, якщо не виманевруються або на Підкарпаття, або якщо зміняться настрої у Чехах, то аж на Чеськоморавську височину. У першому випадкові могли би, оперуючи меж Іваном та Трансільванією, втягнути неспокійні елементи мадярські, а у другому дістати підпору у тому хаосі, який зробило примусове виселення німців. Але що мені тут займатися теоріями, коли не можеш ні на що вплинути.

Прошу прийняти мою найщирішу подяку для Вас та шановних побратимів та запевнення у правдивій пошані

Всеволод Петрів

19/V 1947.

Тимчасом маю для відповіді ту саму адресу на Кришевського, бо я ще не стабілізувався по позбавленню прав ДП та хоч ще є у таборі, але фактично вже без дозволу на те.

Машинописний оригінал. На початку першого аркуша, угорі, написано рукою Є. Бачинського “19.5. [19]47. До п[ана] Magalas у Winnipeg”.

№ 5

1947, травня 20. Аугсбург – Лист В. Петріва до Є. Бачинського

Вельмишановний Пане Голово!

Надсилаю копію мого листа до наших комбатантів у Канаді, з якого Ви можете побачити, у яких умовах доводиться тут жити.

Тому прошу по прочитанню не відмовити вислати листа до комбатантів, прошу також не відмовити у повідомленню, чи дістали Ви останнього листа, в якому я писав про позбавлення мене статуту ДП та про допомогу мені у його поверненню, непевний, чи лист дійшов та чи його не повернуто до касарні, де він може “стратитися”.

З правдивою пошаною до Вас

В. Петрів.

20/V [1]947.

Для відповіді: Dr. Kryschewskyj c/o Petriw 13 b Augsburg Bayern Reinohl Str. 25 Deutschland USA Sonne.

Машинописний оригінал. Підпис-автограф.

№ 6

1947, травня 22. – Лист В. Петріва до Є. Бачинського

Вельмишановний Пане Докторе!

Надсилаю Вам текст моєї нової апеляції, що її подаю по адресі № I-й, це є передостання інстанція, бо кажуть, що ще можливо подавати до головної квартири, але, як все тут, то все неясне й недокладне, зісноване на анальогіях й т. д.

Як би то не було, але мені здається, що Ваша інтервенція не перешкодить, якщо у ней Ви були би ласкаві зазначити, що Червоному Хресту відомо моє становище за німецького нац[іонал]-соц[іалізму] як людини, що мусила ховатися

зі своїми переконаннями й попередньою діяльністю, яка орієнтувалася на сили, німецькому нац[іонал]-соц[іалізму] ворожі.

У тому ви не покривите душею, бо я дійсно весь час від 1917 року у аспекті сил, які дуже далекі від сил націонал-соціалістичних, та моя чинність у “Краківських Вістях” все була скритою орієнтацією нашого суспільства про те, що діється, так, що тепер ще мені люди кажуть: “Пише Ген[ерал] Петрів, що льос (доля. – Ю. М.) західної Європи рішатиметься на Моравському полі, – значить, тікай з Відня” й т. д.

Можливо було би акцентувати, що я фактично вже від 1940 року був конфінований, бо не міг виїхати з фабрики, що є 100% правда, а моє пересунення до Баварії було чи то вивозом непевного елемента з району військових чинів або, вірніше, перетягнення мене примусово у район, де гадали ставити опір й, може, використати моє ім'я для парализування протинімецької чинності, яку вже почали наші протигітлерівські кола, висилаючи зв'язків до Альянтів, отже, якби я був у той час незалежний та виїхав би свobodно та безконтрольно, то міг би викликати підсилення протинімецької акції, а я все-таки старий партизан, так що й наші партизанствуючі на мене багато ставили, так чому було не спробувати мене скомпрометувати як спробувала одна з часописів за часи Гітлера, де умістили навіть мою фотографію й початок життьопису.

Взагалі тяжко собі уявити, які провокації могли бути за часи Д-р Гебельс пропаганди та які можуть бути тепер.

Треба зазначити, що мій вивоз ніяк не підходить до переміщення на працю, але є 100% переміщенням з ідеологічних та політичних мотивів.

По адресі 2-й, якщо інтерв'ювати, то, може, лишень запитанням, коли буларозглянута апеляція, та проханням до розгляду взяти під увагу виключність цього випадку, бо я гадаю, що там нічого не було розглянуто й обмежилися лишень заявами та інформаціями конфідентів большевиських чи тих, що підшилися під нас, і наших непоміжкованих елементів, отже, там ніяк не можна розписуватися на теми протикомуністичні

Цей лист є третій з часу позбавлення мене ДП, пишу це, *тому що є підставне підозріння*, що листи не доходять. Останній лист просив переслати нашим комбатантам, у листуваннях з якими ствердив ПРОПАЖУ того афідейвіт-у, що вони мені вислали ще на початку року й наявність якого давала би мені можливість пройти скринінг раніше та поза впливами “специфічних” умов нашого табору.

Даруйте, що Вас турбую, але становище дуже погане, бо жити на ласці німецької, ще раз, та ще з харчовими приділами тутейшими й без надії виїзду, надто тяжко.

З Правдивою пошаною до Вас

Всеволод Петрів

22/V [1]947.

Текст апеляції у прилозі.

Прилога до листа з 22. 5. [19]47

Поскілки я не знаю підстав, чому мене позбавлено прав ДП, мушу з'ясувати своє становище докладніше.

З'ясовуючи своє становище за влади одного з тоталізмів – групи націонал-соціалізму німецького й його продовження у інших народів, мушу зазначити:

А) Що я належу до думок, тоталізмів ворожих, що я доводив чинам:

1) Належав до українських робітничих й соціалістичних організацій, про що відомо майже кожному з української еміграції й багатьом з політично мислячих й орієнтованих українців Галичини.

Також належав до робітничих й соціалістичних організацій чеських й міжнародних, маю документ, випадково захованийся.

(прилога I)

2) Виступав у публічних міжнародних руханкових маніфестаціях робітництва в Празі та Відню разом із нашими відповідними робітничими організаціями інших народів, яких розбив за допомогою Гітлера міжнародний фашизм.

Про цю чинність відомо багатьом тут знаходячихся емігрантів, писалося в часописах, а то не лишень українських. Маю нагоду з тих виступів фото.

Б) Що я належав до активних борців за засади, що виголошені Президентом Вільсоном й Атлантицькою хартою, що довів чинами так:

1) Брав активну участь у боротьбі українського народу за його права на самостійне існування з 1917 по 1920 рік як член армії республіканської

2) Активно боровся за ті ж права цілий час перебування на еміграції.

3) Коли настав кризис 1937 року, помагав у впорядкуванні боротьби проти наступу німецького поневолення й заангажувався до підготовки так званій бранній вихови в ЧСР, а в мент, коли ССРСР відмовилася від захисту ЧСР та виконання прийнятих на себе обов'язків, я добровільно зголосився до армії ЧСР, на захист прав, проголошених Вільсоном й підтверджених Атлантицькою хартою.

Про мою участь у Українській боротьбі знає скоро кожний свідомий українець.

Т[езу] 3-ю підтверджую документами прилога II–III.

4) Коли частині українського народу на Карпатській Україні вдалося почати здійснювати свою самостійність, я був викликаний урядом Карпатської України до праці. Прилога IV, V.

Однак нацизм, який по кризі у Мюнхені почав набирати сили, не допустив, щоби я був на визначних становищах, але коли мадяри окупували Карпатську Україну мене, як й інших емігрантів, було примушено зголоситися як “чужинців” (на українській землі) до німецького консулату але все-таки було мадярами арештовано, а потім було примусово вивезено з родиною до Німеччини, – до Відня, а потім до окупованій частини Чехії – Протекторату

Прилога VI та VII.

[В] 1) У Протектораті мені не було дозволено повернути до моєї попередньої праці, яка була джерелом мого існування: професора Укр[аїнської] Гімназії – Прилога VIII, IX, але уміщено на збірному пункті у школі та висилано на різні праці, що їх впорядкувало СА, а до того було допрошуємо у гештапо.

2) Коли нарешті мені вдалося за допомогою української фірми знайти працю, щоправда, не по фаху, прилога X, то мені було відмовлено у соціальному забезпеченні, а потім відібрано Нансен пас, а дано лишень Ауфенгальтерляубніс який обмежував право пересування, прилога XI, а тим уможливлено ту працю.

3) Поскільки я не йшов на компромісиз нац[іонал]-соціялізмом, мене було уміщено через Арбейтсамт на фабрику на підрядну працю.

По умовам праці я не міг покинути місця праці й там був фактично конфінований. Така форма конфінації мною пояснюється тим, що нац[іонал]-соціялізм не хотів розшифровувати на 100% свого справжнього відношення до українців, тому оберігав межі пристойности до визначних українців, що були нац[іонал]-соціялістичній ідеї ворожі.

Моя працюовна легітимація була предложена скринінговому старшині.

4) Не дивлячись на цю конфінацію, мене було контрольовановикликами на гестапо й трусами.

5) Коли у 1944–45 році націонал-соціялізму стало туго й він пішов на компромісиз “Остеном”, мене викликалося дескілкоразів до Берліну й обіцялося блага на прийняття участі у формуваннях та політичних акціях типу Власовщини, однак, не дивлячись на загрози Гештапота моральну пресію, я до Берліна не виїхав й, щоби уникнути “примусово-добровільного” виїзду, мусив лягти до шпиталю.

Про це знає все свідоме й політично мисляче українське суспільство.

6) 8. IV. 1945, коли східна фронта була у 60 кілометрах від Брна, мені з родиною було наказано з’явитися з двома валізками кожний до станції, там відібрано Ауфгалтерляубніс посаджено у товарний віз й вивезено через Іглаву, Прагу, Плзен до Баварії, куди ми доїхали 15. IV. у Фюрт ін Вальде, де переїхали кордон властивої Німеччини й окупованого Протекторату

7) 16. IV. наш вагон був збомбардований у Регенсбурзі, а нас було пересилаємо від Гемейднідо Гемейдні. Кудинас хотіли везти німці, ми не знаємо, але ми використовували всі можливості, щоби як скоршедістатися за Американську фронт, бо від тоталізму німецького, так як й від тоталізму СССР-ського, загрожувала нам смерть.

Г) Під охороною Американської армії.

1) Перехідамериканськоїфронти 23. IV. спинив нашу перевозув Вейтенріді

2) Німецькі бюргермейстривідразу стремилися передатинас до “репатріації”, тобто до їх СССР-івським тоталістичним братам, й лишень коли нарешті 6. VI. вдалося знайти найближчу американську комендатуруу Бруку, стало трохи легше. Прилога XII та XIII.

3) 15 /VIII, не маючи сили перемагати ворожогоставлення до себе й родини з боку німців, ухилився під захист УНРРА у Аугзбурзі

4) У таборі Сомер Касарні взяли ми гарячу участь у впорядкуванню життя табору: я як член багатьох наших демократичних організацій, дружина як член Контрольної Комісії, син як один з організаторів скаутів й організації електротехнічної школи.

5) 24 /IV 1947 року нам не признано прав ДП, а то під замітом, як можливо лишень догадуватися, бо вони нам не дані, неправдивих інформацій.

6) Позбавлення прав ДП віддає мене з родиною знову на ласку та неласку німців, від яких я шукав захисту у Американськоївлади.

“Опіка” німецьких урядів легко може стати для мене “опікою” СССР, бо хто, мимо табору, може мене захистити від ріжних “випадків”.

Д) Позбавлення прав ДП є для мене й родини не лише позбавлення права на харчи й помешкання, але видачу ворожим нам силам.

Е) Не можу також стерпіти закиду у будь-якої неправді, бо я не брехав російським тоталістам різних барв, коли боровся з ними збройно, не брехав польському шовінізму, коли сидів у їх інтернації, не брехав мадьярському й німецькому тоталізму, коли був у їх в'язницях та конфінаціях, не маю підстав брехати американським урядам, які я хочу рахувати демократичними, тому вважаю позбавлення мене права ДП наслідком або великої непоінформованости й неухважности скринінгового вимогаю, або виявом чужих ворожих українцям й демократам сил, тому вимагаю переглянення справи й щонайменше зазначення, чому й на права ДП не смію рефлектувати

Підкреслюю, що мене знає не лишень Українська еміграція Європи, але й Америки, зокрема Союз Українських ветеранів Канади, з яким я у тісному зв'язку з 1927 року. Прилога XIV підтверджує, що ми всі троє мали Нансен Паси.

Всеволод Петрів – до апеляційного бланкету додана апеляція англійською мовою за власноручним підписом.

Копії слідуючих документів

1. Наказ мадьярського воєнного командування про виселення до Німеччини.
2. Фабрична легітимація.
3. Тимчасовий пас, виданий американською комендатурою в Бруку
4. Атестація Укр[аїнського] Червоного Хреста в Швейцарії (франц[узською] мовою).
5. Лікарське свідоцтво.

Тамара Петрова – до апеляційного бланкету додана апеляція англійською мовою за власноручним підписом.

Копії слідуючих документів

1. Наказ мадьярського воєнного командування про виселення до Німеччини.
2. Посвідка Арбайтс-Амту про примусове насадження на працю.
3. Лікарське посвідчення про стан здоров'я того часу.
4. Посвідка "фореіген оффісе" Брук.
5. Лікарське свідоцтво Головного америк[анського] лікаря в Серватіус Штіфт.

Святослав Петрів – до апеляційного бланкету додана апеляція англійською мовою за власноручним підписом.

Копії слідуючих документів

1. Наказ мадьярського воєнного командування про виселення до Німеччини.
2. Посвідка про працю на фабриці.

Тимчасовий пас, виданий американською комендатурою в Бруку

В суботу передано було додатково через руки місс Фошт нотаріально засвідчену посвідку про примусовий вивіз німецькою командою(?) в квітні 1945 року в 15 примірниках, для долучення до трьох апеляцій.

To the Headquarters

1) По цей адресі подаю ще одну апеляцію

Of the 3-rd USA Army

Lieutenant Colonel Damlow

Heidelberg Deutschland USA Sonne

<p>I.-st inf. Diw. USA Army
Bad Tolz
EUCOM 85 Deutschland USA
Sonne</p>	<p>2) По цей апеляції було подано ту апеляцію,
у якій відмовлено</p>
<p>Col. Michelsen
EUCOM Frankfurt/M[ein]
Deutschland USA Sonne</p>	<p>3) Цей полковник нібито є рішальний у справах
апеляцій, але його оточення не є нам сприяюче.</p>
<p>UNRRA Headquarters
5 Distr. München-Pasing
Deutschland USA Sonne</p>	<p>4) УНРРА, що може посередньо впливати на
вислідок скринінга.</p>
<p>Dr. Kryschewskyj
c/o W. Petriw
13 b Augsburg – Bayern
Reinohl St 25
Deutschland USA Sonne</p>	5) Тимчасова зворотна адреса

1. Я був двічі примусово переміщений.

2. Ніколи не мав найменшої співпраці з німцями й відмовився, хоч мені було загрожено репресіями, прийняти участь в допоміжних німецьких формаціях типу Власова. Про це було широко відомо, і свідки цього є в кожному з таборів Американської зони.

3. Мої демократичні й антитоталітарні переконання загальновідомі як з моїх статей в українських часописах в Європі і в Америці, так і з прилюдних виступів та активної участі у підготовці до збройної боротьби з нацизмом. Це якраз і було причиною того, що за часи окупації Чехословаччини німцями мені не дозволено було працювати на попередньому становищі професора, а після періода, коли я мусив, живучи на переходовому пункті, підмітати вулиці і т. ін., приділено на фабрику як допоміжного робітника з мінімальною платнею і без права залишити місто Брно. Син мій теж був помічним робітником на тій же фабриці.

4. Рівно ж це (т. 2, 3) було очевидно підставою мого вивозу, коли фронт наблизився на 60 км до м. Брна, без вказання причин і цілі. Безумовно, це не був вивіз на працю, бо взагалі таких вивозів з території Протекторату не було, а прихід американського війська не дав можливості німецьким нац[іонал]-соціалістам щось зі мною і моєю родиною зробити, бо ми були ще в дорозі.

5. Я подав правдиві дані і правдиві документи на всі твердження, рівно ж як і члени моєї родини (дружина і син), що весь час були разом зі мною.

6. Крім цих документів до моєї апеляції була прикладена посвідка головного американського лікаря (Серватіус Штифт), в якій зазначено, що я й моя дружина по своєму віці і стану здоров'я ще здібні до будь-якої фізичної праці, і зазначено також, що жадна організація на випадок позбавлення ДП нами не заопікується.

7. Всі ці факти не мали впливу на рішення Апеляційної Комісії, що дозволяє мені думати, що моя апеляція, як і апеляції дружини і сина, не були в днях 5 і 6. V. уважно розглянуті

Підтвердження цього нахожу також у слідуєчому: коли до табору прибула апеляційна комісія, що перевіряла апеляції декількох осіб, я, [з] ініціативи американського директора табору, якому добре була відома моя справа і документи, мав нагоду говорити з підполковником— представником цієї комісії

Переглянувши мої документи, він сконстантував, що вони цілком вистарчають для признання мені статусу ДП, одначе, не маючи зі собою моєї апеляції й мого імені в списку, не міг прийняти рішення.

На підставі всього цього прошу о перегляд моєї апеляції, беручи під увагу, що хоч перебіг справи моєї і моєї родини не відповідає трафаретному вивозу на працю, а являється одначе примусовим переміщенням як особи політично непевної з погляду національного соціалізму

(Далі йде машинописний текст цієї апеляції англійською мовою на двох аркушах, власноручно підписаний В. Петрівим. На окремому аркуші він дописав: “Перекладена на англійську мову апеляція, яка певне НЕ прочитана. Гадаю, що по її прочитанню й використанню надішлете Союзу Ветеранів у Канаду. В. Петрів”. – Ю. М.).

Машинописний оригінал. На початку у верхньому ліво мукуті першого аркуша, написано олівцем, очевидно, рукою С. Бачинського дату написання листа: “22.5.[19]47.”.

№ 7

1947, червня 8. Аугсбург – Лист В. Петріва, М. Романченка та М. Калинця до С. Бачинського

8 /VI 1947.

До П. Т. Голови Українського Червоного Хреста у Женеві
Пана Д-р[а] С. Бачинського

Вельмишановний Пане Докторе!

Дозволяємо собі звернутися до Вас у справі, яку порушити можете, на нашу думку, лишень Ви та яку ми не можемо поважати за маловажну, бо вона торкається великої групи осіб, що своїм досвідом при належних кваліфікаціях можуть багато зробити для загальної Української справи та яких було вже перед 25 роками визнано політичними емігрантами з мотивів не лишень соціальних, а головне національних, чим було непрямом визнано існування українського питання.

Кажемо про людей еміграції 1920 року, які мали Нансенові паспорти та й користалися з правної опіки Ліги Народів й Міжнародного Червоного Хреста. На нашу думку, немає жадних підстав, щоби ця група позбавилася би права на міжнародну опіку, бо становище її, щодо неможливості повороту на батьківщину з мотивів політичних й головне національних, нічим не змінилося, тому що уряд СРСР нічим не змінив свого ворожого ставлення до українських емігрантів з 1920 року. Це видко би з того, що всі ті українські емігранти з 1920 року, що були залишилися у Польщі чи ЧСР, підпали під перзекуції з боку уряду СРСР з мотивів їх чинности з часів перед 25 роками.

На нашу думку, немає також жадних підстав, щоби ця група у цілому позбавилася права на міжнародну опіку й з-за її становища у часи панування на

теренах Європи націонал-соціалізму, бо українські нансенівські емігранти у більшості не були пущені на рідні землі як елемент свідомий й надвладі німецької небезпечний, а ті, кому вдалося проти воли німецької туди дістатися, були або зліквідовані, або вислані, або поодинокі пішли у повстанські організації.

Ті, що лишилися у Польщі або ЧСР, частинно були залишені при своїй попередній праці, але найбільше демократична її частина була навіть переміщена на працю *не по фаху* у Німеччині або й по самій території бувшої ЧСР, а з Карпатської України всі ті, що за ЧСР були там на праці, були, по насильному приєднанню К[арпатської] У[країни] до Мадьярщини, примусово вивезені до Австрії, вже приєднаної у той час до Німеччини, чи то до Протекторату Чех й Морави, що був тоді теж частиною Німеччини. Багато з них перед вивозом було арештовано й перенесло знущання та тортури, подібні до таких же у німецьких центрах. З тих осіб, примусово переміщених уже у 1939 році, мало хто знайшов працю по фаху, а у більшості були примушені до випадкової праці шляхом примусового приділення.

Деяка частина старої української нансенівської еміграції залишилася у Словаччині, де працювала чи на старих місцях, чи то уміщена на працю Словацькими урядами, які потребували фахівців, що *не були би пов'язані* ані з німцями, ані з мадярами.

Ця українська Нансенівська еміграція у бувшої ЧСР у значній частині навіть не вийшла у ті дві українські організації: громаду й об'єднання (гетьманську та нацистичну), які були дозволені німецькою владою.

Отже, як бачимо, українська нансенівська еміграція, зокрема у ЧСР, за часи Гітлерівської влади *не була у жадний спосіб привільювана*, а у найкращому разі мала “права” рівні з її демократичним чеським оточенням, а у більшості була навіть упосліджена, не сприймаючи чуждих нацистських ідей.

Коли Гітлерівська Німеччина катастрофовала, Українська еміграція 1920 року опинилася меж молотом й ковадлом, бо зі сходу надходили ті самі сили, від яких ця еміграція примушена була перед 25 роками покинути Батьківщину й передякими була взята в оборону культурним світом, який був репрезентований тоді Англією, Францією та Сполученими Державами П[івнічної] А[мерики]. У той же час українська еміграція 1920 року була у повній залежності від загибаючого нацизму, який її ледве толерував.

Не було іншої ради, як, уникаючи неминучої загибелі від ворога східного, не перешкоджувати ворогу західному везти себе через західну вогняну смугу, ризикуючи бути знищеними тими бомбуваннями, які провадили західні альянти, або бути розстріляними гітлерівськими біснуватими як “міндер-гаушенд” (обманщики. – Ю. М.).

А тепер під час скринінгів у Американській зоні українських нансенівських емігрантів, зокрема тих з ЧСР, позбавляється прав ДП, зокрема у тих таборах, де скринінгові комісії чинили під впливом сил ворожих демократичній Україні, – тої Української Народної Республіки, якої співтворцями й оборонцями з'являються ті емігранти з 1920 року, а до того вони, живучи 25 років у аспекті сил західної демократії, органічно не могли сприйняти тоталістичних ідей та методів, звідки би вони не походили.

Зокрема трагічне є положіння тих, хто позбавлені прав ДП, тому, що вони віддані під юрисдикції та “опіку” німців, як їх азиліанти, бо вони були весь час в оточенню протинімецьких сил й впливів й ним тяжко буде пристосуватися до органічно ворожого оточення.

Під зглядом української рації ця еміграція 1920 року, складаючись з людей у більшості висококваліфікованих й організаційно досвідчених, є найбільшою загрозою для антиукраїнських сил й найціннішим для нас елементом.

Під поглядом же загальнолюдським це є старші кваліфіковані люди, які вже не годні ставати на фізичну працю й в ней не будуть нікому корисними, але натомість здатні принести велику користь на фаховій праці, як вони її приносили, працюючи у чужому оточенню в ЧСР чи Польщі.

Отже, є на часі піднести голос про правне оформлення та загальнолюдське використання й признання правної опіки для еміграції 1920 року перед тими міжнародними організаціями, що є ідеологічними спадкоємцями Нансенівського комітету й продовжують світлі традиції Міжнародного Червоного Хреста.

За ініціативну групу

Проф. В. Петрів

Інж. М. Романченко

Проф. Калинець

Генштабу

Сотник М[ілітарних] С[ил].

Поручник М[ілітарних] С[ил].

Генерал-Хор[унжий]

(...)*

Машинописний оригінал. Підписи-автографи.

№ 8

**1947, червня 24. Аугсбург – Лист В. Петріва, М. Романченка та
М. Калинця до Є. Бачинського**

До Українського Червоного Хреста за кордоном
Женева

На руки Пана Голови

Д-ра Бачинського

Шановний Пане Голово!

Ми вислали до Вас прохання поклопотатися про Українську Нансенівську еміграцію, зокрема про ту, що останніми “скринингами” позбавлена прав ДП та опинилася тут у Німеччині на ласці чи неласці Німецької

Ми вказували, що це позбавлення прав ДП було викликано тими специфічними умовами, що утворилися у таборах ДП певними репатріаційними наставленнями УНРРА й протидемократичними та протиукраїнськими наставленнями тих інформаторів й конфідентів, що вишли в довір’я скринингових чинників.

Ми, Українська Нансенівська еміграція, мусимо виступити на свою оборону, однак для неї бракує нам управненого впорядкуючого центра громадського типу.

Російська Нансенівська еміграція має у Мюнхені своїм заступником якогось пана Юрєва, що видає посвідки про належність до Нансенівської еміграції й чинить нібито з доручення колишнього Нансенівського комітету

Ми нічого не можемо протипоставити цьому, а тому чимало людей українського походження реєструються як Нансенівські емігранти у того Юрьєва, що реєструє тих, яких нансенівське становище не є певне. Отже, є необхідністю мати свою репрезентацію для Української Нансенівської еміграції, а то кимсь з рішальних чинників уповноважену

Просимо Вашої у тому допомоги та легалізації, хоч би того нашого ініціативного гуртка, що репрезентує головне скупчення вискриненованих та невискриненованих Нансенівців, складаючись з осіб на 100% Нансенівців, які ніколи не мали іншого громадянства, та рішені при евентуальній дальшій реєстрації додержуватися правдивості, бо тепер йде не про врятування людей від репатріації, що, може, й допускало певне відхилення від правди, але про врятування нашої “старої гвардії” від можливої компрометації особами, що до неї не належать, але бажають, для власних вигод, формально рахуватися Нансенівськими українськими емігрантами.

Справа є надто пильна, тому дозволяємо просити про можливо скоршу відповідь й легалізацію у рішальних, можливо, міжнародних чинників хоч би нашої ініціативної групи.

З пошаною

<u>В. Петрів</u>	<u>М. Романченко</u>	<u>М. Калинець</u>
Професор Всеволод Петрів	Инж. М. Романченко	Проф. Калинець
Генштабу	Сотник <u>М[ілітарних]С[ил]</u> , Нансен Пас № <u>6/379а</u>	Порушник <u>М[ілітарних]С[ил]</u> , Нансен Пас № <u>433/30/31</u>
Генерал Хорунжий	Виданий <u>24. 8. 1931</u>	Виданий в Празі <u>XVI 16/1. 1931</u>
<u>М[ілітарних]С[ил]</u> , Нансен пас № <u>364/30</u> Виданий <u>28/X/1930</u> , Прага		

Аугсбург 24 /VI [1] 1947 р.

Машинописний оригінал. Підписи-автографи.

№ 9

1947, червня 26. Аугсбург – Лист В. Петріва до Є. Бачинського

26 /VI 1947 р.

Аугсбург

Вельмишановний Пане Докторе!

Разом із тим висилаю Вам листа від нашої ініціативної групи, що складається з 22 вискриненованих бувших старшин армії УНР тут у Аугсбурзі, та до того придається приблизно стільки же [в] інших таборах.

Вже ця сама лічба доводить, що підставою вискриненовання не була будь-яка співпраця з німцями, бо звідки стільки могло співпрацювати людей, які у той час були викладачами у нашої гімназії чи сиділи по різних фабриках. Ясно, що причиною вискриненовання були доноси з боку тих, кому УНР сіллю в оці, а це всілякі Б[ольшевики].

Як би то не було, але становище вискриненованих стає з кожним днем трагічнішим, бо не лишень знаходження на німецьких картках, що *не дають й*

німцям можливості жити, що ж – тим, до кого німці продовжують ставитися вороже? А головне *цілковите безправне становище*, бо вискринінгованим не дозволяється виїзд будь-куди, а вони мусять лишатися у Німеччині, а тут є проект вивозу всіх таборів поза межі Німеччини, тобто зникає й та остання можливість поліпшити своє становище працею при таборах, для мене конкретно лекціями та працею дружини на машинці.

Тому-то я так й просив свого часу у Вас допомогти. Тут же очевидячки чи то з причин престижних, чи то тому, що добре заплачено чи набрехано, досі мені не вдалося нічого змінити, тому треба хоч організуватися тим нещасним, що викинуто невідомо чому з права, щоби те право якось здобувати.

Отже, не відмовте у допомозі, бо наше Центральне представництво працює по лінії найменшого супротиву й найбільшої вигоди, а це не є опіка людей у біді, де треба й себе експонувати, а ховання голови до піску та ссання двох маток добрим телятком, а нам треба самооборону, а то згинемо.

Окремим листом висилаю копії перебігу моєї справи, може, там придадуться. З правдивою пошаною до Вас

В. Петрів В. Петрів

[P. S.] Тут у таборі Шлясгеймі є навіть фабрика Нансенівських пасів, яку веде якийсь “Князь” Кугучев. Виробляються Нансенівські паси “с ручательством” й “виданіє где хочете”, а по них затверджує старо-нових емігрантів “централа”, про яку ми офіційно Вам подаємо.

Само собою, це все “доходная стаття”, бо пас коштує у 1000-чак марок “смотря по пальто й соответствию”.

Отже, розумієте, шановний Пане Докторе, як нам треба поспішати й мати *строго офіційне* своє заступництво, бо всіляки “Князья” є лишень “кустари”, а є ще той головний “робоче-крестьянский” фабрикант, “которий сделает еще лучше”, а потім наші правдиві паси й правдиві документи будуть у порівнянні з тими “фальшивими”!

Багато з них тому й провалилося на скринингу, бо подали *лишень* правдиві документи й правдиві данні, не “формальні”!

Вибачте, що так Вас настирливо турбуємо, але не можете собі уявити, яка небезпека всіляких Б[ольшевиків] з брехнею разом на нас насувається.

З правдивою пошаною до Вас.

В. Петрів

Машинописний оригінал. Підпис-автограф.

№ 10

1947, липня 13. Аугсбург – Лист В. Петріва до Є. Бачинського

На № 5679

Вельмишановний Пане Директоре!

Вашого листа з дня 27 /VI достав нині 12/VII та відразу же даю й відповідь, що заки виготовити зможемо те, що Ви жадаєте, в англійської чи французької мові, бо те забере досить часу, а час нагальний.

З вирізки з одного з наших часописів можете побачити, як тут інтерпретується той параграф статуту ІРО, який каже про те, що ця організація має опікуватися у другу чергу нансенівською еміграцією, яка вже мала опіку від міжнародних організацій.

“Опіка”, що дали нашим українським нансенякам з Ашафенбургу а є то переважно та еміграція, що була на Чехах, є надто велика, а нас всіх чекає така опіка, особливо тих, на коговже кинута тінь “непевности”, хоч т. І, по якій, наприклад, я вискринингований, пояснюється: “невірні інформації чи добровільний виїзд до Німеччини”, як бачите, теж “широкі” рамки. Як ми довідуємся, цей “код” для вискрининговання складений у головній квартирі армії СДПА капітаном Джеровим, який у 1918 році виїмігрував сам до Америки з Росії й, якщо читати без англійської вимови, є Жаров. Як можливо побачити з одного з тижневих переглядів у кіно, він був одним з діяльних учасників відновлення служби Божої у синагозі у Мюнхені, а у нас коли він був, добре говорив поросійськи, отже, мусив би знати умови еміграції. До того же кажуть, що він якось був причастний до уряду Керенського

Якби то не було, але нам – нансенівської та ще української еміграції – у сучасний момент й у сучасному становищу треба дуже уважно поставитися до свого правного становища, а то, що Ви мені пишете про Ваші вражіння від Вашої візити. Знову акцентую, що російська еміграція буде мати проти нас великий наскок, не дивлячись, що вона є лишень *проти* існуючого у Росії порядку й евентуально проти сучасного російського уряду, а ми *лишень* ЗА Українську самостійність.

На жаль, наші центральні установи не зовсім ясно це становище усвідомлюють, що, може, залеже від того, що там є дуже багато людей з Західної України, а сам Сенатор Мудрий³ належе до угруповання, яке не завжди ставило знак рівняння меж всіма росіянами без різниці барви, те ж можливо, на жаль, сказати й про групу, до якої належе Пан Проф. Дорошенко⁴, а ті наші нові емігранти теж не дуже-то розуміють ходи тих, хто нині є інформаторами міжнародних організацій, та використовують для того свої старі царські зв’язки чи зв’язки “проантантського уряду” Керенського. До того тут наші новоактивісти недооцінюють значіння боротьбий досвіду “старичків” й роблять нові нісенітничі по старим зразкам, які вже ми знаємо, а не лишень раді, що “відживших” закидують кудись, але самі тож роблять у таборах, наскільки є їм сили.

Отже, з цих міркувань ми вислали Вам першого спільного листа, а за ним, не чекаючи Вашої відповіді, й другого за тими же трьома підписами, які там вже дешифровані друком, на жаль, ми не знали про необхідність писати Вам французькою мовою.

Що до збирання масово підписів, то з повищих причин це буде певно тяжко зробити, бо така акція зараз же буде “обстріляна” ззовні, за допомогою тих “наших” сил, які безумовно те будеспровоковані тими же зовнішніми силами. Тут весь час на нас кричали: не смієте відокремлюватися, ми всі однаки – й перша й друга еміграція, Ви є обов’язані нас покривати, але зараз нас видають повністю.

Як бачите, Пане Директоре, справа тут є у певній мірі скомплікована що й примусило нас звернутися до Вас, обминаючи певні підводні камені які тут є, але *рішуче не для того, щоби робити тут будь-який вилом з загального національного фронту*, лишень щоби забезпечити *один з відтинків*, а то дуже поважний, фронту, ваги якого *наші* не розуміють, але зате *розуміють* вороги й по ньому б'ють.

13 /VII 1947 р.

З правдивою пошаною до Вас.

В. Петрів

Аугсбург

Машинописний оригінал. Підпис-автограф.

№ 11

1947, липня 26. Аугсбург – Лист В. Петріва до Є. Бачинського

Вельмишановний Пане Директоре!

Відразу прошу вибачення, що звертаюся до Вас у такій неважливій на перший погляд справі, але для нас вона тут має важливий характер: дружина розбила брилі (окуляри. – *Ю. М.*), це у нормальних умовах коштувало би певну кількість валюти й все, а тепер у Німеччині для “ауслендерів” це означає повну майже неможливість придбати інші, – тут, щоправда, виробка скла обмежена, а головне, скла для брилі виробляються у советської зоні, у Іені, а звідти немає довозу бо всі скляні вироби використано як “репарацію”, отже, пропонується чекати у черзі, записавшись до неї лишень у жовтню до січня 1948 року! А це нам трохи затяжко, бо дружина “включена у виробничий німецький процес”, але так, що не має жадного з того заробітку, а хоч право не бути висланою до села, однак без брилів не може не лишень читати, але й працювати на пишучей машинці, що є *єдиним* реальним для неї засобом заробітку, бо син, хоч працює повністю у нашій електрошколі але *не* ДП, не має права на цигарети й додаточний приділ харчів, чим фактично оплачується ця нелегка праця, лишень на платню як “чуженаціональний” фаховець, а вона є у 100 н[імецьких] м[арок]. Я же маю випадкові заробітки від лекцій по таборах й журналістичної праці.

Як бачите, таке невелике, як брілі виростає у значне й виправдовує моє прохання: чи не є можливо вислати від Вас брілі чи, може, самі скла? Їх діоптрика є плюс 3,5 для читання зблизька (D. P. Cruser (?)).

Ще раз прошу вибачення за турботи й прошу прийняти наші привітання.

З правдивою пошаною до Вас

26 /VII 1947 р.

В. Петрів

Машинописний оригінал. Підпис-автограф.

№ 12

1947 (?). – Лист В. Петріва до Є. Бачинського.

Вельмишановний Пане Директоре!

Вже надіслав Вам одноголиста, що торкався справи “старих нансенівських емігрантів”, до якого була доложена маленька часописна замітка про першу атаку

на групу цих емігрантів з Ашафенбургу, нині докладаю ще одну вирітку з часопису про ту же справу.

Щоправда, справа та полагоджена, а то у тій спосіб, що цю групу наших “старих емігрантів” поставлено у кращі життєві умови у таборі Бад Верисгофен, але все одно зірвано зі звичної праці та культурної чинності зі шкодою не лишень тієї чинності, але й самим емігрантам.

Так заходилися з емігрантами, що мали права ДП, а що з тими, що їх не мають?!

Отже, можемо зрозуміти неспокій тих, хто так висить у повітрі, як висимо ми.

З приходом ІРО власне поки що нічого не змінилося, окрім поки що вивісок на деяких з таборів, але абсолютно нічого не змінилося поки що щодо персонального складу з тої же невиразної тактики й відсутності пляновості супроти еміграції, зокрема української

Відчуваються стало залаштункові сили, що керують всім й так боляче на нас відбиваються, от чому конче потрібно заступництво, а то не те, що існує у нас “самотужки”, ніким властиво правно не толероване, а те, що спиралося би на хоч видимість права та узнання зовнішніми силами.

Даруйте, Шановний Пане Директоре, що я так повторююся, але моя концепція така: маємо наших повноправних братів, які вже мають горожанство чи то у Канаді, чи то у Сп[олучених] Держ[авах], чи ще будь-де; вони можуть нас заступати, але лишень як єдинокровних земляків, а то тим ризикуючи у закидах підтримки “расовій” теорії Гітлера, яка є всім “одіозна” й навіть заборонена, крім жидів; але ми, старі емігранти, мали, евентуально можемо привернути, тії права азилу й тії нансенівські права, що їх мали ми, а коли їх привернемо, можемо заступати тих “нових” емігрантів, по ознаці, що вони відійшли з Батьківщини з тих же причин, як й ми, за тими же кличами, й тому є у тих же, як ми, правних становищах, отже, немає жадного нацизму, лишень національна та соціальна аналогія.

Даруйте, що дописую олівцем, але машинка в мене зіпсувалася. Іншу дістати годі, а є можливість надіслати листа через чемність пана суб. ін[женера] Кузіва

Наше звернення якоюсь загальнозрозумілою мовою все задержується, бо по-перше, демократична машина в таборових умовах працює повільно, а зокрема на чужих мовах, тому ж надіслати не можу, покажу С.І. Кузіва – може дійсно (?) пізніше.

Для Вашої інформації надсилаю англійський текст свого прохання-апеляція, але, на жаль, не маю жадної надії на будьякий успіх й засилаю лишень з обов'язку рятуватись і рятувати родину від загрози голоду

З великим шануванням до Вас.

В. Петрів

Машинописний оригінал. Друга частина листа і підпис-автограф.

№ 13

1947 (?), травень (?). Аугсбург – Додаток до одного з листів
В. Петріва до Є. Бачинського

В 1939 році я був професором Гімназії у Хусті на Карпатській Україні. По обсажденні Хусту малярським військом я з родиною (дружина й син) був примусово вивезений представниками німецького нац[іонал]-соц[іалістичного] уряду по догоді з малярською військовою владою, після мого 26 денного арешту, до Протекторату а саме до Брна на Мораві, й вміщений на збірному пункті (Наказ про примусовий виїзд 1939 року).

Пізніше мене було вміщено на працю на фабриці, де я і працював весь час війни на підрядному становищі без права свобідного пересування поза межі району праці.

Весь час я знаходився під доглядом, що пояснювався моїм демократичним упособленням, а в кінці моєю категоричною відмовою взяти участь в допоміжних формаціях при німецькій армії.

З наближенням фронту на 40 км до Брна я з моєю родиною був примусово вивезений до Німеччини, без означення куди і з якою метою.

Через кордон Німеччини я був перевезений 15. IV. 1945 у Фюрт ін Вальде. Під час дальшої перевозки у зв'язку з відворотом німецького війська дісталися ми до району американської армії.

З 1936 року я приймав участь у підготовці ЧСР до боротьби проти Німеччини (Посвідчення міністерства Народної оборони), а 29. IX. 1938 року, коли ЧСР була залишена напризволяще СССР, то приголосився добровільно до Чесько-Словенської армії, тому передача мене з родиною до розпорядження німецьких урядів є для мене цілком неможлива.

Не дивлячись на моє позитивне ставлення до самостійної боротьби ЧСР у 1933 році, поворот у ЧСР для мене тепер цілком неможливий, бо теперішній уряд ЧСР є у догоді з урядом СССР й має умову про передачу останньому всіх тих, що мали російське підданство, а для мене, як бувшого військового міністра УНР, це й значило би долю, гіршу за ту, що її мали ті, що залишилися в ЧСР, а є тепер у СССР у в'язницях або на заслання, особливо тому, що й на еміграції я був виразно проти диктаторських методів СССР.

У час еміграції я був постійно в зв'язку з Союзом Бувших Українських вояків в Канаді, які, розуміючи тепер моє становище, повідомили мене, що висилають мені потрібні документи на переїзд до Канади й беруть на себе всі кошти подорожі.

ДП карта 081497.

Всеволод Петрів

Генерального Штабу Генерал Хорунжий М[ілітарних] С[ил].

Машинописний оригінал.

№ 14

1948, квітня 27. Аугсбург – Лист В. Петріва до митрополита Іларіона

27 /IV 1948 р.

АугсбургСоммеКасерне IV–39
Баварія Німеччина УСА зона.

Ваше Високопреосвященство
Високопреосвященнійший Владико!

Дісталися до нашого табору декілько чисел часопису “Слово Істини” з Вашими вогненними словами про нас скитальців та оцінками минулих подій, – у останніх згадано й мою скромну особу

Згадалися мені часи, Високопреосвященнійший Владико, коли ділили ми й радости й горе нашої боротьби: радість могутнього наступу на Київ у 1919 році, горе втрачення Держави з-за катастрофальних хороб на нашій нещасній батьківщині, ті часи, коли доводилося з Вами співпрацювати.

Згадалися часи, коли переживав я перший полон філістимлянський у Ланцуті, Ваші клопоти та боротьбу за життя тих, хто у польському полоні вмирав тифом, що повстав на ґрунті антисанітарних умов та голоду Тоді Ви, Владико, як репрезентант Уряду, що єдиний лишився на нашій, не своїй землі, вклали у ту боротьбу масу енергії, захищаючи всіх українців у неволі, не дивлячись на їх релігійну та регіональну належність.

Згадується, як легко розуміли Ви тоді ситуацію, взаємовідносини сил та ріжних устремлінь, що було так нам тоді потрібно.

Згадуються пізніші гордоци, коли Вас, Владико, було признано доктором гоноріус кауза на чужому світового імені, університеті, як українського вченого, й ту радість, коли світоч правди українського сприймання Христа засвітили Ви на Св. Даниловій Горі у старому Княжому Холмі

Шкода, що не забереете Ви, Владико, слова й нині, коли тут, на чужині робляться дивні діла, зокрема довкруги нашої православної віри й тих подій, які мали місце на Україні у 1921 аж 1925 роках.

Тожі тоді, Владико, Ви не залишалися на боці, бо добре пам’ятаю, як зверталися ми, по Вашим вказівкам, від імені Православного Кирилометодієвського Братства, на чолі якого тоді стояв Бл[аженної] П[ам’яті] Протопресвітер армії Отець Пашевський, до Вселенських патріархів, молили про поміч у боротьбі нашого народу проти антихристів, й велика хиба Вселенських Патріархів, що не вняли тоді нашому проханню, яке було Вами корегованою скріплене Вашими особистими, як члена колишнього уряду, інтервенціями. Це є виправданням тому, що мусили наші брати, на Україні бувші, піти тим шляхом, що, може, й розходився зі шляхом тоді прийнятим, але був, при даному положенню, неминучим; а був він в ім’я Христа зробленим й тим освяченим. Був то шлях тернистий та кривавий, була то Голгота наша, така як й Голгота нашої армії та цілого нашого народу у часи визвольних змагань, що ще не скінчилися; є ті події тих років продовження нашої боротьби; з мучениками Ідеї Християнської й нашого сприйняття Христа, в Імені Розп’ятого гинучих з ім’ям Його [на] устах й вірою у Него у серці та з іменем Розп’ятого за високі ідеї Українського народу.

Нині тут, коло цих минулих кривавих подій, цього етапу нашої визвольної боротьби, точиться акція так далека від Християнства, що страшно стає людині, бо заперечуються самі ідеологічні мотиви тої нашої боротьби, висуваючи лишень мотиви формальні та особисті й намагаючись у взаємопоборенню використати чи навіть зганьбити те, перед чим людина мусить лишень схилити голову, пам'ятаючи Христові слова на Хресті, сказані розбійнику невіруючому “Справді кажу тобі – завтра будеш зі мною у Раю”, а що би він сказав тим, що вірили й йшли в ім'я Христово? Бракує нам у тому вірного слова любові й правди.

Все це згадуючи, Високопреосвященнійший Владико, прошу Вас прийняти від мене та моєї Родини поздоровлення к дню Світлого Христова Воскресення й вислови віри, що у людей воскресне “Слово Істини”, якою назвою назвали Ви Ваш журнал.

Прохаючи молитов Ваших, лишаюся з пошаною до Вас
В. Петрів, Генштабу ген[ерал]-хорунжий.

Машинописний оригінал. Підпис-автограф. У лівому верхньому куті стоїть штамп митрополита Іларіона: “7 МАІ 1948”.

* * *

В. Петрів

НА ЦЕРКОВНІ ТЕМИ

На шпальтах “Української Дійсности” розвинулася перед місяцем дискусія на тему мови у церковній службі, у якій приймав участь, крім інших, ще й професор Андрієвський⁵, тоді ще лишень бувший член Директорії

Цю дискусію слідкував я з великим зацікавленням, не тому, що був би релігійним. Виховання “формальної релігійности”, що давалося у “Кадетському корпусі”, могло лишень вбити будь-яку релігійність, але якраз те виховання примусило цікавитися психологічним значенням релігії та її зовнішнього виразу – церковної відправи.

Змалку водили мене до церкви, де вистоювалось до болю в ногах й до повної втоми довгі богослужби при містичному куреві ладану та потріскуванні воскових свічок.

Пам'ятаю, як під час служби у великому пості, коли водили до церкви аж двічі на день, віяло містичним холодом, коли у присмерку слабого освітлення виходив панотець зі словами молитви: “Господи й владико живота моего” й ряди нерухоMOSTOЯчих кадетів з мирним шумом руху падали на коліна, б'ючи земні поклони. Завмирало серце, коли великий кадетський хор, від срібних дискантів та співучих альтів до замогильних молодих баритонів та басів, виконував величаві концерти напівзрозумілою мовою, хвалу приносячи незнаному й незрозумілому Богові.

Одних захоплювала та підпорядковувалата містика, як містика військових вправ, інших дурманила, як містика спиритизму чи шаманства, інших обурювала ще повинність виконувати непотрібні стояння та рухи та слухати малозрозумілі слова про те, що “Рече Господь ко іудеум” чи комуось один з апостолів “оставив

тя Тіте у Кире”. Дарма, що зубрили ми всілякі “юси большеіе та малие” у невживаній “церковно-слов’янській” мові, яку вживали кадети лишень для того, щоби кого-небудь висміяти, чи з іншими дуже “небожественними” цілями; що “зубрили” на пам’ять ось той “Катехизис” й все те, чому “сіе важно во третьє”.

Пасивний відпір проти непотрібного виховував протирелігійність. Атеїзм найгіршого типу.

З такою релігійною підготовкою випускали до життя кадетські корпуси та військові школи “Православної Росії” майбутніх старшин, що ходили потім по звичці чи з обов’язку до церкви та з обов’язку вчили солдатів тексту присяги про те, що він “хоче и должен на баталіях, приступах, партіях та осадах до последняго іздыханія бітсья потщитсья”, бо й присяга була так трохи зі слов’янська, бо давалася “перед Хрестом та Євангелієм”, була звернута до Бога й тому своїм характером мусила бути не дуже зрозуміла.

Так ось, у 1919 році, коли Військове Міністерство УНР, повіривши польським обіцянкам, було обезброєно та завезено спочатку “вільними” у Тернопіль, пішов я до греко-католицької церкви подивитися, як то випадає. Сама відправа не зробила ніякого вражіння, бо це було те ж саме, лишень ще менше зрозуміле, бо вимова незвична, але нагодою другим разом трапив я на вечірню. Вийшов панотець та почав молитву за ним співали всі вірні: “Богородице мати Бога живого, змилуйся над нами!”, “Архистратигу Михайле, патроне Всеї України, орудуй за нами!”.

Що це? Чи то нерви так розгойдалися незвичним становищем безборонного, обдуреного теляти, з яким Бог зна, що буде завтра, чи що? Але сльози пнуться до очей, але чи ж гаразд воякові плакати? А ті тут масою заспівали: “Боже великий, єдиний!”

– Ну, не піду більше на таку вечірню, – псує нерви! Але по-друге таки пішов! Не тому, що вірив, що щось вимолимо, коли шаблю у Збручі залишив, щоб не віддати, а так, бо тягло!

Майже те ж саме почуття пережив, коли отець Пашевський⁶ чи отець Білонь⁷ правили самотужки зробленим перекладом, але зрозумілою мовою, нібито якусь іншу службу Ми все відчували, бо розуміли.

Хай не гніваються шановні читачі, що так “просто” переказую, зокрема хай не дивуються ті, що стоять за церковно-слов’янську мову. Мені й не в думці їх якось образити, але хочеться ясно передати, як відчував 100% ляїк (світська особа. – Ю. М.) містику відправи зрозумілою рідною мовою.

А тепер уже інша реальна справа соціологічна, психологічна та через те й трохи політична.

З ким в’яже нас, наддніпрянців, ось та церковно-слов’янська традиція? З православ’ям, а з яким? З Візантією? Де там, що за значіння та сенс має нині Візантія? Що за авторитет зі Стамбулу?!

Ні, в’яже нас церковно-слов’янщина з Москвою з її “Всесвятійшими синодами” та “Всеп’янійшими” чи “Всекривавішими” головами церкви, з її традиціями: “несть бо власть аще не од Бога, суцїє же власті от Бога становлени суть”, плазувати перед “Помазаніками Божими”, тими “їдолицами поганими, свавільними ханами!”.

Невже нам добровільно поновляти той зв'язок? Чому тягнути нашу молодь з-над Дніпра, що все одне піде до церкви, по-перше, у той зв'язок з “царем московським-православним”? Чому повторювати велику помилку Великого Богдана?

Церковно-слов'янщина не є ані традицією Могиллянською, бо там була або ж загальноєвропейська традиція, може помилкова – латина, або ж староукраїнська мова, “високими словами” лишень “скрашена”, а на нашу зіпсута.

Отже, з тих міркувань такі ляїки від канонів, що головне про меч думають, стоять за українською простою мовою при церковних відправах, як і при всіх інших виявах українського життя.

Всеволод Петрів.

Українська дійсність. – 1943. – 1 вересня.

ДОДАТКИ

№ 1

1937, жовтня 7. – Нотатки зі щоденника Є. Бачинського

Ген[ерал] Всеволод Петрів.

В дійсности, зі слів В. К. Прокоповича⁸, це є німець з правдивою німецькою фамилією – назвиськом (на жаль, забув, як власне, хоч п[а]н В. К. П[рокопович] мені казав!), з кольоністів німців на Україні. Визначна військова людина, надзвичайно сумлінна і чесна. Він змінив своє назвисько, щоб вороги не казали, що на чолі Укр[аїнської] Армії стоять фахівці німці. Завятий український патріот.

Занотував 7. 10. 1937

Евген Бачинський (...)*

№ 2

1946, серпня 8. Монреаль. – Лист Союзу Бувших Українських Вояків до В. Петріва

4926 8. 8. 1946.

Schanownyj Pane Generale.

Sojuz Buwschich Ukrajinskych Wojakiw (Ukrainian War Veterans' League) Montreal, Delorimer Ave. 1899, prosyt nas peredaty Wam slidujutschi powidomlenja:

- 1) Wasch list z dnia 28/XI/1945 oderzano za poserednytwom Zentrali Ukr[ajin-skohe] Dopomoh[owoho] Komitetu u Winnipegu.
- 2) Majete nehajno wyslaty kartku do Polkownika W. Kedrowsky 622 Main Street Metuchen NJ USA, schtscho dast zmozu bezposerednoji z nym perepysky.
- 3) Rozpotschata akzija pro oderzanja dozволu na Wasch wjizd do Canady z rodynuju.
- 4) Potribna Wascha powna biografia (tez druzyny i syna), dali data i mistzewist jich urodzenja, derzawna prynaleznist, diwotsche imja druzyny, jich oswita i diplomy, jaki paschporty.

* В готелі Comarín, в жовтні 1937, коли п. П[рокопович] приїздив на сесію SDN.

5) Wsi koschty podorozi perebyraje na sebe Sojuz Buw[schych] Ukr[ajinskych] Woj[akiw].

Prosymo wybaczyty, schtscho z tschysto technytschnych prytschyn stalasja zaderzka.
Z poschanoju do Was

sekretar:

P. S. Wid sebe dozwoľaju sobi posylaty Wam ta Waschij rodyni swij serdecznyj prywit. Tilky przed misjacom meni wdalosja nareschti prybuty doma, z Awstrii. Prof. Kowalenko, na zal, musiw schtsche zalyschatysja tam. Podaju Wam joho adresu: FELDKIRCH-TISIS, Liechtensteinstr. 81, Auslander-Lager., Austria.

Машинописна копія

№ 3

1947, березня 12. Аугсбург – Лист Є. Бачинського до В. Петріва

12 березня 1947

В[ельми]ш[ановний] п. Генерал Всеволод Петрів
Авгсбург

Вельмишановний Пане Генерале!

Вашого листа з 2. 3. [19]47 з прилогою одержав. Мій син Василько не є секретарем УЧХ і в нашій роботі нам не спомагає, на жаль! Він працює на фабриці і зайнятий виключно своїми жахами!..

З Вашого листа я не зовсім зрозумів, що Вам в сей момент потрібно? Отже, одночасно пишу до Канади до Тов[ариств]а Вояків, щоби пристіпили висилку Вам афідевіта. По другому на всякій випадок пересилаю Вам УЧХ Підтвердження, що подані Вами дані відповідають дійсності та що Ви були весь час в посіданню “нансенівського” пашпорту як національно-політичний емігрант з 1920 року. Смію сподіватися, що це Свідоцтво Вам принесе користь. Нансен[івського] Комітет уз початком війни в Швайц[арії] немає і він давно не діяльний, а архів вивезений. Отже, він не може у Вашій, як і багатьох аналогічних, інтервювати. Ми можемо також написати в Вашій справі до Франкфурту, але прошу написати, о що точно Вам ходить, яку бажали б мати формульовку нашої інтервенції на письмі?

Залишаюся з правдивою пошаною

Евген Бачинський, Директор УЧХ.

Машинописна копія

№ 4

1947, березня 12. Монреаль – Лист Є. Бачинського до С. Магальяса⁹

12 березня 1947

До В[ельми]Ш[ановного] Пана Хор[унжого] С. Магальяс
Монреал.

Вельмишановний Добродію Нач[альник] Ген[еральної] Управи!

Свого часу Вашого листа з 25. 3. [19]46 я одержав і закомунікував ген[ералу] Вс[еволоду] Петріву Ваші бажання й одержав від нього підтвердження.

Сей час одержую від нього листа з 2. 3. [19]47, в котрім він повідомляє, що знаходиться із Вашим В[ельми]Ш[ановним] Товариством в зв'язку та що Ви приобіцяли йому вислати афідевіт і старатися спровадити до Канади. Тим часом йому докучують різні перевірі комісії для ДП, а від Вас він досі Афідевіта не одержав!

Отже уклінно Вас прошу від УЧХ зробити чим скорше все залежне від Вас. Бо ходить о рагунок такої видатної особи, як п. Генерал Петрів! Наш комітет УЧХ зі свого боку виставив йому Посвідчення, що п. Генерал є старим політ[ичним] державним емігрантом з 1920 року та що мав “нансенівський” паспорт, тепер ним загублений. По одержанню відповіді згідно його бажання напишемо ще до Головні[ої] Кватири Америк[анської] Окуп[аційної] Влади у Франкфурт. Але було б дуже цінне і потрібне наколи б Ваше Товариство також від себе на англ[ійській] м[ові] написало прохання і засвідчення для генерала.

Для Вашої орієнтації зазначу, що я знаю дуже добре ген[ерала] Петріва, з ним листувався від довшого часу і як б[увший] старшина гарматник ще царської армії, що закінчив відому Михайлівську Академію Артилерії в С[ан]к[т]-Петербурзі р[оку] 1904 та приймав участь в російсько-японській війні того ж і слід[уючого] року, належно ціну ген[ерала] Петріва як земляка і соратника армії УНР. В цім характері я є й Ваш товариш по зброї...

В очікуванню Вашої ласкавої відповіді залишаюся з правдивим вояцьким привітом!

Евген Бачинський, Директор УЧХ.

Машинописна копія

№ 5

1947, червня 25. Монреаль. – Лист Є. Бачинського до С. Магальяса

25 червня 1947

5975

До В[ельми]ш[ановного] п[ана] Магальяса, секретаря “ліги Укр[аїнських] Воєнних Ветеранів” в Канаді. Монреаль.

Вельмишановний добродію!

Пишу Вам в справі генерала Всеволода Петріва. Ви, певно, одержали його розпучливий і пояснючий лист з 19. 5. [19]47, котрого копію він прислав і мені. Так само, як і його до Вас лист з 22 травня. Як бачите, генерала позбавили цілком безправно і безпідставно зашити статута нової організації ОІР, що з кінцем місяця перебирає опіку над скитальцями і УНРРА. Це грозить п[ану] генералу дуже важливими наслідками. Я б впрост сказав, що загрожує йому нелегальне життя в Німеччині або насильна депортація “на родину”, що є рівнозначно зі смертю! Тим більше, що він не дістав Вашого афідевіта. Дуже Вас прошу поновно прислати йому на адресу п[ана] Кришевського!

І. Одночасно раджу вам написати на англ[ійській] мові офіційного листа в його оборону до секретаря ділового “ІРО” пана ___ по такій адресі: ___

Сьогодні я з ним розмовляв і вияснив справу генерала Петріва. Але треба Ваше компетентне вмішування і прохання, аби з Женеві був даний цей розказ

до їх осередку в Франкфурті (бувш[ого], або краще сказати з липня м[ісяця] наступного так зв. “Інтергувернаментальний Комітет”), щоби він взяв на увагу апіликацію-рекурс п[ана] генерала з вислідком комісії перевіркої “скринінг” і признав право статутове “ІРО” для нього.

II. Друге: раджу Вам негайно зголоситися енергійно о інтервенцію у канадійських представників п[ана] Я. Яремовича і пані Анни Храпливій¹⁰ в Франкфурті і ГанOVERі, аби вони зайнялися належно справою генерала. Їх адреси Ви, певно, знаєте, у всякім разі можете довідатися з КУК у Вінніпезі.

Копії цих листів прошу надіслати мені, аби я міг піти до тої інституції і довідатися, що зроблено. Тут засіли в ІРО такі панове, що для нас принаймні жадного хосену не чекати! Те не можна сказати щодо жидів! Ще одне: як писатиме, кажіть, що генералу вистараєте дозвіл на приїзд до Канади яко крeвнoму-родичу і що прохасте, аби ІРО видало йому відповідний пашпорт на одержання візи і виїзд. Це є дуже важливе, бо лише в цім випадку ІРО видаватиме скитальникам пашпорти. В листі своїм до п[ана] в Женеву зазначте, що копію пересилаєте до мене, ди[ректора] УЧХ: це його примусить дати хід справі, а не покласти під сукно! Евентуально афідевіт для родини генерала можна вислати на руки панни Храпливій, вона мешкає в Франкфурті (подаю її адресу з лютого м[ісяця]).

Із тим і будьте! Залишаюся з правдивою пошаною і в певності, що зробите ВСІ можливі заходи і *поспішно* для уратування ген[ерала] Петріва і його родини. З братерським привітом Евген Бачинський, ди[ректор].

Машинописна копія

№ 6

1947, червня 29. Аугсбург – Лист Є. Бачинського до В. Петріва

27 червня 1947

5979

До В[ельми]ш[ановного] п. Всеволода Петріва
Аугсбург

Вельмишановний Добродію!

Листи Ваші з 12, 19 і 22 травня до мене і копії до Ліги Ветеранів в Монреалю я свого часу одержав. Сердечно співчуваю Вашому безталанню, в котрім безперечно добра доля злої волі Ваших і наших ворогів!.. Я готовий для Вас все, що можливо тільки зробити. На жаль, Ви мені і Лізі Ветеранів прислали листи в укр[аїнській] мові, тоді як треба для інтервенції ті всі Ваші доводи і резони та факти й пояснення мати на якійсь зрозумілішій чужинцям мові, наприклад, в англійській чи французькій. Я в Вашій справі ходив оце 25 червня до секретаря ІРО і представляв Ваше діло, але це були лише мої голослівні пояснення, а атмосфера в цій інституції зовсім нам не сприяюча! Далеко не сприяюча! Вкінці порадили мені, аби я від Вас зажадав скаргу, котру Ви мусите скласти до “Інтергуверн[івського] Комітета” в Франкфурті і просити там інтервенювати панну Ганну Храпливу з Канади, до котрої зверніться. Вона мусить Ваше діло взяти

в свої руки! Така була умова і з п[аном] Дзичуком. Одночасно я написав до п. Магаляса, секр[етаря] Ліги Ветеранів, вияснюючи Ваше тяжке положення та радячи їм написати офіційного листа до діл[ового] секретаря ІРО, з котрим я розмовляв (це п[ан] _____), а одночасно до Інтергув[ернівського] Ком[ітету] у Франкфорт, а також до панни Храпливій, котрій вимагати, аби вона в Вашій справі інтервенювала. Це найбільш практично, бо всі Ваші безчисленні рекурси до всіх інстанцій нічого не вдіють, якщо нема кому там справу підперти!... Тут, як і завше, треба “тьотюшкін хвостік”! Писав я і про Афідевіт для Вас, котрий хай вишлють на руки панни Храпливій. Але для Вас мало його. Вам треба ще дозвіл як для родича когось з Ліги з уряду еміграційного на в’їзд до Канади. Тоді тільки Вам ІРО дасть відповідний паспорт і Ви зможете виїхати. Мені прошу прислати Вашу скаргу до Франкфурту в фр[анцузькій] чи англ[ійській] мові, натур[ально], в копії, щоби я від себе написав до тутешньої ІРО. М[іж] ін[шим], просив би Вас подати мені більше деталей, як переводили аплікації від 680 осіб за півтора дня. Подайте хоч з десятків імен, дати і разячи несправедливості відкинення. Це я подам в Меморандумі до ІРО. Добре було б прислати кілька копій цих аплікацій, натур[ально], в англ[ійській] чи фр[анцузькій] мові, але за дійсними підписами авторів.

Щодо дуже цікавого меморандума в справі “нансенівців” з 8. 6. [19]47, котрого мені надіслано з 3 підписами, так я б хотів, щоби його було перероблено на фр[анцузькій] мові і з більшим фактичним матеріалом, а не поясненнями загальними, котрі не цікаві для чужинців, та щоби там підписалося якомога більше інтересантів, і підписи не по-міністерськи, а як у людей підпис і на машинці, ще й з адресами. Тоді тільки я зможу його ужити як документ і старатися досягти якихось наслідків.

Із тим і будьте! Не журіться, правди доберемося і тільки бережіться, а будемо старатися визволити! Сердечний привіт Вам і всім приятелям.

Евген Бачинський. Директор УЧХ.

М [іж] ін[шим] я зовсім не є “доктор”!

Машинописна копія

№ 7

1948, серпня 8. – Лист Є. Бачинського до Тамари Петрів

6434

8 серпня 1948.

Вельмишановна і Дорога Пані Добродійко!

Невіджалована і так передчасна смерть Вашого дорогого чоловіка мене тяжко вразила! Я досі не можу до себе прийти! Прийміть моє і усього нашого У[країнського] Ч[ервоного] Х[реста] щире і правдиве співчуття у Вашім тяжкім горі. Хай любов і пошана пам’яти до великого небіжчика сотокі тисяч його приятелів, поміж котрими я себе зачислюю, буде Вам доказом нашої пошани до Вас і цілої Вашої родини! Ми молимо Господа дати Вам силу перетерпіти цю тяжку втрату і вірити в милість Божу, котра ніколи не заводить.

Ви, певно, знаєте, що з пок[ійним] Всеволодом Миколайовичем я давно вже листувався і особливо останнім часом, стараючись йому допомогти виїхати до

Канади. Не судилося! Напишіть мені чи Ви з сином далі хотіли б туди переїхати і в якому стані ця справа? Що писав Вам п. Магальяс з Монреалу? Взагалі, напишіть чим я міг бути Вам корисним? Яке Ваше положення матеріальне?

Ще раз висловлюючи Вам своє співчуття і в надії, що не відмовитеся далі зі мною листуватися. Залишаюся з правдивою пошаною, бажаючи Вам усього доброго.

Евген Васильович Бачинський.

Машинописна копія. Угорірукою Є. Бачинського написано: "Mme Petriw Augsburg".

№ 8

1948, серпня 15. Аугсбург – Лист Тамари Петрів до Є. Бачинського

Аугсбург 15. VIII. [19]48.

Вельмишановний Евгене Васильовичу!

Від всього серця дякую за Ваші теплі слова співчуття в нашому страшному горю. Між численними листами, які я одержала й ще й зараз одержую, у Вашому листі я відчула таке щире співчуття й дійсне бажання потішити й допомогти, що позволю собі скористати з Вашого ласкавого дозволу й зараз же відповідаю.

Я дуже добре знаю про Ваше листування з Всеволодом Миколаєвичем, бо ми ж були "всі троє-одно", як казав наш син. Всев[олод] Мик[олайович] ділився з нами, а рівно ж і син без того, щоб порадитись з татом, довідатись його погляд на те чи інше, ніколи в своєму молодому житті не прийняв жадного рішення. Про себе вже й не кажу. Хоч Всев[олод] Мик[олайович] був надзвичайно обережний і делікатний і нікому навіть власному сину, своїх думок не нав'язував, для нас він був найвищим критерієм, й тепер ми цілковито розгубились й не знаємо, що нам далі робити. В цьому таборі, де людей більш ніяк мусить бути, почуваємо себе так самотніми, як на якомусь відлюдному острові.

Якийсь дивний збіг дрібних життєвих обставин завинив смерть Всев[олода] Миколаєвича...

Як Ви знаєте, в грудні минулого року ми, після півроку голодування й безлічі тяжких морально винищуючих переживань, нарешті одержали знову права ДП, але з зачисленням до іншого табору. Числячись офіційно там, ми, за згодою таборової управи, залишались в Аугсб[урзькому] таборі й нам (Всеv[олоду] Мик[олайовичу] і мені) навіть тут видавали харчові картки, а за харчами Славка Всеv[олод] Мик[олайович] раз на місяць їздив до нашого офіційного табору. Хотіли ми зразу перевестись до Аугсбургу але нам радили почекати. Хоч це непевне становище й нервувало Всеv[олода] Микол[айовича], рівно ж як і поїздки до Ноймаркту й тягання тяжких чемоданів з місячним приділом хліба й т. ін. було дуже тяжке, але Всеv[олод] Микол[айович], з властивою йому терпеливістю все переносив, бо хотів залишитися в Аугсбурзі з огляду на сина, який тут мав цікаву для нього, хоч і безкоштовну працю як викладач в табор[овій] Технічній Школі, й сам Всеv[олод] Мик[олайович] був запрошений до ведення військового сектора Наукового Тов[ариства] ім. Шевченка, осідок якого є в Мюнхені (година потягом від Аугсбургу).

Нарешті в травні ми почали справу переведу нас до Аугсбургу Але тут латишка, що є Wellfareneroffi'єм нашого табору, заявила Всев[олоду] Мик[олайовичу], чи з власної ініціативи чи під чийсь впливом, що оскільки ми почали справу переходу то одержувати харчі в таборі не можемо, й відібрала вже видані нам харчові картки. Так ми залишились всі троє без їжі. Це була прикра несподіванка. Прийшлося збільшити знесилоючі поїздки до Ноймаркту, тягати, тепер вже удвох, ще тяжчі чемодани й в результаті... все ж голодувати бо все привезти ми не могли, а на чорному ринку нічого не можна було дістати, та й ціни перед грошовою реформою були дуже високі. Але й в цих умовах, поміж пошукуваннями де купити якусь їжу, й поїздками, Всев[олод] Мик[олайович] багато працював для Тов[ариства] ім. Шевченка, де, як повідомив його проф. Кубійович¹, мав він бути обраний дійсним членом (грамота про обрання прийшла через 2 дні після смерти й датована якраз днем смерти!) і все чекав, коли кінчатся формальности переведу й він зможе цілковито віддатись роботі.

Але тою ж пані була поставлена нова вимога – переходу до меншої кімнати, як умова переходу до табору, бо, мовляв, проф. Ісаєв має малих дітей й дуже бідує в спільній кімнаті з кам'яною підлогою. Мотив дуже благородний, інша річ, що проф. Ісаєв й досі з цілою родиною живе в Bad Worisshofen іна приватному помешканні, а в тій кімнаті, яку ми звільнили, жило тільки двоє його дітей, що ходили до школи.

Але наказ є наказ. Прийшлося скоритись. Морально це дуже вплинуло на Всеволода Миколаєвича, бо він не міг зрозуміти доцільности цього. Ми жили в цій кімнаті тоді, коли населення табору було 3000 осіб, а тепер вже зменшилось майже наполовину, жили й тоді, коли не мали прав ДП. Почали ми збиратись. Два тижні сиділи на зложених речах, бо наша кімната, що цілу зиму стояла порожня, приводилася до порядку. Потім переїзд чи, певніше, перехід через $\frac{1}{2}$ кілометрову площу й на другий поверх. Це дуже знищило Всев[олода] Мик[олайовича], бо Славко, що працює в місті в Переселенчому центрі ІРО від 8 до 7 вечора, не міг нам помагати. Улаштувались в маленькій кімнатці не було місця для третього ліжка, й прийшлося поставити двоповерхове ліжко. Ті два тижні, що ми отут утрюх прожили, Всев[олод] Микол[айович] майже не спав, бо кожний рух Славка його будив. З їжею теж було зле, пічки нам все не могли поставити, а електричні кухонки заборонені, а таборовий пайок дуже малий.

Але 19. VI., останній день, що він був дома, він тішився, що вже всі формальности закінчені, немає й тої єдиної привілеї – ліпшої кімнати, що в цій кімнатці можна буде спокійно працювати. А навесні... в Канаду! Але увечори він сперся на це своє нещасне двоповерхове ліжко й несподівано сказав майже зі сльозами в голосі: “Я так втомився, що вже не маю сили жити”. Вірите, що це була перша й остання скарга, яку я почула за всі 28 років нашого спільного життя!

Вночі йому стало зле. Лікар якось не міг рішити, чи везти до шпиталю, чи ні. Аж на ранок о 7-ій годині відвезли, шеф шпиталю ДП – поляк був без себе, побачивши Всев[олода] Миколайовича, й кричав на весь шпиталь, що в такому стані фізичного знищення привозять лише жебраків й що українцям є ганьба,

що в таборі 8 тисячним населенням не могли відживлювати добре знаного генерала.

Хоч привезли Всеволода Мик[олайовича] й запізно, але вдалось обійтись без операції (заворот кишок). Три тижні лікарі боролись за життя: вливали глюкозу 4 рази робили трансфузію крові. Нічого не допомогло. Організм був безсилий боротись.

Славко три тижні ні вдень, ні вночі ні на хвилину не відходив від батька. Мені було дозволено бути коло нього від 2-ої години дня – до вечора. Так ми були коло нього до останньої хвилини...

Я знаю, що мушу жити вже хочби тому, щоб сину не спричинити нове горе, яке йому вже буде не по силам, мушу жити, поки син не вийде знову в життя, мушу жити, щоб допомогти йому дістатись до тої Канади, про яку мріяв Всеволод Миколаєвич, який головно для сина хотів цього переїзду бо бачив можливість для нього знайти там другу Батьківщину й почати жити нормальним, а не емігрантським життям.

Але з цим переїздом великі ускладнення.

Від барона Вальдштейна й хор[унжого] С. Магальяса я одержала тиждень тому листа. В діловій його частині вони пишуть те, що писали й рік тому, а саме, що перміт (дозвіл на в'їзд) вони можуть вислати лише Славкові, бо по канадійським законам можуть їхати лише молоді люди. Через три місяці по приїзді він може клопотати про перміт для мене. “Це є одинокий спосіб, якщо Ви й Ваша мама хочете дістатись до Канади”, – пише п[ан] Магальяс до мого сина.

Але Славко й чути не хоче про те, щоб їхати туди, залишивши мене тут, бо він є певен, що це розлука назавше, бо він рахує, що при самих сприятливих обставинах мій приїзд був би можливим не раніш як через 1 рік або й більше, бо по своїй праці в переселеному центрі він знає, що лише через 4–6 місяців після одержання перміту людина попадає в списки, а сам процес переходження різних комісій продовжується теж приблизно стільки ж. Потім чекання на транспорт і т. д. Отже, де є гарантія, що 1) рік буде в Німеччині спокійне життя під оглядом політичним, що 2) ІРО не поставить всіх в залежність від німецької влади 3) що я по стану здоров'я зможу пройти всі комісії медичні й не буду відкинута. А що тоді?

Славко рахує, що залишити мене тут було б злочином й вчинком, не гідним ніякого сина, а не кажучи вже про те, що син генерала Петрова не може робити щось негідного!! Ці його міркування занадто, може, гострі, пояснюються тим горем, що його годі забути, але, безумовно, мало є шансів на мій приїзд туди через так довгий час.

Не знаю, чому п[ан] Магальяс думає, що це є одинокий спосіб. З нашого табору вже багато виїхало людей старшого віку, й то не до родичів близьких, а до знайомих або на працю. З відомих осіб – проф. Дорошенко з дружиною, проф. Іванис¹² з дружиною. Зараз їдуть п[анство] Мулевичів (йому 54 роки – на працю).

Існує спеціальна листа “Peagreen” Scheme, по якій можуть їхати приятелі канадійських горожан. Правда, що на це треба внести певну суму але в надісла-

них нам афідейвітах теж є зазначено, що вони беруть на себе сплату коштів подорожі. Можливо, що вони там в Канаді не є докладно поінформовані, бо справи еміграції у них не займають таке центральне положення, як тут у нас. Про це все Славко збирається писати п[ану] Магальясу, а ніяких інших можливостей у нас немає. Я певна, що в Канаді я найшла би собі працю й нікому не була б в обтіж. Мені 52 роки вже, правда, але я крім свого нежитьового фаху інженера-економіста знаю декілько цілком практичних фахів, як крій й шиття, друкування на машині, закінчила курс плекання домашньої птиці й кроликів й курс сестер-жалібниць. За наше тяжке емігрантське життя приходилось багато працювати, й я ніякої праці не боялась і не боюсь. Про це все мала б написати до Канади, але якось не можу зібратись. Цей мій такий довгий лист до Вас є єдиним листом, який я написала. Я прошу вибачити, що так довго зайняла Вашу увагу й відібрала час. Прошу не брати мені це за зле.

Ще раз дякую за щире співчуття
Тамара Петрова.

Автограф.

№ 9

1948, грудня 30. Аугсбург – Лист Тамари Петрів до Є. Бачинського
Аугсбург 30. XII. [19]48.

Високоповажаний Евгене Васильовичу!

В невимовно тяжкі перші дні мого горя я одержала від Вас листа, повного пошани до Всеволода Миколаєвича й співчуття до мене. Ви пропонували листуватись з Вами.

Хоч на свій лист, правда, може занадто щирий й непродуманий, я вже не одержала відповіді, але ж позволю собі поздоровити Вас з наступаючими різдвяними святами й новим Роком й побажати від щирого серця, щоб цей рік був для Вас щасливим й радісним.

З правдивою пошаною до Вас
Тамара Петрова.

Автограф.

№ 10

1955, липня 7. – Лист Є. Бачинського до Тамари Петрів
7 липня [19]55.

Вельмишановна Тамара Васильовна!

Оце за три дні будесумна річниця невіджалуваної смерти Вашого чоловіка!
Я його дуже поважав і любив!

Пригадую при цій нагоді і пересилаю Вам своє співчуття та молюся за спокій його душі там, де ми всі будемо . .

Я знаю, що Ви приєднуєтеся до нашої правдивої київської Соборноправної УАПЦі захищаєте її принципи, на захист власне котрих я й взяв на себе цей

тяжкий тягар єпископського служіння та керування нашою Дієцезією Європейською! Будьте далі певні та міцні в своїй вірі і переконаннях.

Нехай Божа Ласка буденад Вами і Вашим сином повсякчас!

Евген, еп[ископ] УАПЦ

Машинописна копія. Угорі рукою автора написано: "Mrs Petriw, Boston, Mass".

№ 11

1955, липня 11. Бостон. – Лист Тамари Петрів до Є. Бачинського

Бостон 11.VII. [19]55 р.

Найпочесніший Отче!

Велику і несподівану радість зробили Ви мені своїм листом.

Я дякую, що Ви згадали мого чоловіка і молились за нього. Яке це прекрасне знати, що Ви можете молитись за нього і за інших; що сталося нарешті те, чого ми всі так довго чекали.

Я всею душею віддана нашій правдивій Соборн[оправній] УАПЦі ніщо і ніколи не змусить мене відійти від Її засад. Таким же вірним Її членом був і мій чоловік. Ще за день до своєї смерті, коли я сказала, що залишу працю в Малій Раді (я тоді була секретарем Малої Ради) він рішучо запротестував "Церковну справу не можна кидати, це дуже важне". Ці його слова були фактично єдиним заповітом, який він залишив мені і синові.

В Америці я втратила живий зв'язок з вірними нашої Церкви і тому цілком не в курсі всіх тих непорозумінь, судів і інших справ, які точились навколо нашої Церкви.

Постанови Малої Ради про виключення еп. Миколая, о. Митрофана і т. д. прочитала в "Прав[ославному] Українцеві" буквально з жахом і просто-таки не вірила своїм очам. Разом з тим, з листа від знайомих, довідалась про Вашу висвяту і бачу, що Милостивий Господь не залишає нас і Церква наша буде жити далі й далі, аж поки, як не ми, то наші діти, або внуки або й правнуки, не донесуть Її хоруговаж до Св. Софії. Я вірю, що це буде

Нехай же Господь дасть Вам сили нести той тяжкий тягар, який Ви взяли на себе, й збереже Вас, наш дорогий Владико, на довгі і довгі літа.

З глибокою пошаною і відданістю

Ваша Тамара Петрів.

Р. S. Мій син 2 роки тому одружився і має сина. Хоч в родині моєї невістки, а також в моїй всі з дідів й прадідів чорняві й темноокі, – мій внучок має блакитні очі, світле волосся і нордидьську форму голови, яку мав мій чоловік. Ясно, що називається він Всеволод. Так що новий Всеволод Петрів є на світі, і я хочу вірити, що він не тільки зовнішнє будесхожий на свого діда.

Пробачте цю мою приписку, але мені хотілось поділитись цим з Вами.

Т[амара] П[етрів].

Автограф.

КОМЕНТАРІ

1. Володимир Блавацький (Трач) (1900–1953) – видатний український актор і режисер. Під час гітлерівської окупації був одним з організаторів Львівського Оперного театру, пізніше емігрував до США.

2. Богдан Панчук (1915–1985) – український громадський діяч і педагог. Під час перебування в Великобританії створив Союз Українських Канадських Вояків за морем (1943) і був його головою, у 1945–1949 рр. очолював Українську Допомогову місію з Канади, відіграв значну роль в організації допомоги для українських біженців у Західній Європі.

3. Василь Мудрий (1893–1966) – відомий український громадсько-політичний діяч, депутат польського сейму від партії УНДО, заступник голови УНДО (1926–1935), голова УНДО (1935–1939). В еміграції – голова ЦПУЕН (Центрального проводу української еміграції в Німеччині), з 1949 р. – у США.

4. Дмитро Дорошенко (1882–1951) – визначний український громадсько-політичний і державний діяч, історик. У 1947 р. разом з дружиною Наталею виїхав з таборів ДП у Німеччині до Канади.

5. Опанас Андрієвський (1878–1955) – відомий політичний діяч і науковець. Член Української партії Самостійників-Соціалістів, член Директорії в еміграції – професор Українського Вільного Університету в Празі.

6. о. Павло Пашевський (1874–1944) – православний протопресвітер військ УНР, учасник Зимового походу, на першому етапі еміграції був у таборах інтернованих вояків УНР у Польщі.

7. о. Петро Білон (1879–1959) – начальник канцелярії Повітряного флоту УНР, висвятився священником у 1921 р., у польських таборах для інтернованого українського війська, з 1924 р. – у США.

8. В'ячеслав Прокопович (1881–1942) – визначний український громадсько-політичний діяч, міністр УНР, історик і публіцист. Голова Ради міністрів УНР (1926–1939), редактор тижневика «Тризуб» (1925–1939).

9. Семен Магалис (1885–1965(?)) – український громадсько-політичний та військовий діяч, сотник УГА, начальник відділу закордонних зв'язків Головного управління Генштабу УНР, один із засновників УВО.

10. Ганна Храплива – секретар Союзу українсько-канадських вояків у Лондоні, член Українського допомогового комітету в Англії.

11. Володимир Кубійович (1900–1985) – визначний український громадський діяч і вчений, професор УВУ, з 1947 р. – голова Наукового товариства ім. Шевченка в Європі.

12. Василь Іванис (1888–1974) – український громадсько-політичний діяч і науковець, у 1920 р. – голова Кубанського уряду. Перебував в еміграції у Чехо-Словаччині, Польщі, Німеччині, з 1948 р. – в Канаді.